

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Kočnar

VLOGA PSIHOLOGIJE V VOJAŠKEM SISTEMU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Maja Kočnar

Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Somentor: red. prof. dr. Marko Polič

VLOGA PSIHOLOGIJE V VOJAŠKEM SISTEMU

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Naj se zahvalim družini za podporo in spodbudo v času študija ter prijateljem za vse nepozabne trenutke.

Zlasti se želim zahvaliti vsem, ki so neposredno pomagali pri pisanju diplomske naloge. Posebno zahvalo namenjam mentorici doc. dr. Maji Garb in somentorju red. prof. dr. Marku Poliču za pomoč in strokovno svetovanje pri izdelavi diplomskega dela.

VLOGA PSIHOLOGIJE V VOJAŠKEM SISTEMU

Psihologija igra pomembno vlogo v vsakem vidiku vojaškega življenja. Človek zavzema danes osrednje mesto v vojaški organizaciji. Je tisti, ki upravlja z orožjem, naj sodobnejšo tehniko in je tako hkrati eden najpomembnejših faktorjev, ki vplivajo na izid vojnih operacij. Zato je zelo pomembna skrb za posameznikovo telesno in duševno zdravje, z razvojem vojaške znanosti pa postajajo posameznikova vloga in pomen ter njegova osebnost še bolj pomembni. Uspešna psihološka priprava vojaka se kaže v individualnem občutku zaupanja v svoje lastne sposobnosti in moč, da doseže svoje cilje in občutku pripravljenosti, da sprejme cilj bojevanja. Vojaška psihologija se zato osredotoči zlasti na človeka, z vsemi njegovimi lastnostmi, sposobnostmi in pomanjkljivostmi. Težišče vojaške psihologije predstavlja priprava vojaških oseb za bojevanje kot tudi vpliv na njihovo obnašanje v vojni situaciji. Cilj je poiskati čim boljše metode za razvijanje in utrjevanje bojne morale in discipline ter izpopolnjevanja izobraževanja in usposabljanja. Pripomore k zagotovitvi večje učinkovitosti, zmogljivosti, pripravljenosti in usposobljenosti vojaških enot in vojaškega osebja, ter tako pomaga oboroženim silam doseči njihov cilj oz. zadano nalogo.

KLJUČNE BESEDE

vojaška psihologija, vojaška organizacija, Slovenska vojska, vojaško življenje

THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN THE MILITARY SYSTEM

Psychology plays an important role in every aspect of military life. The human beings take the crucial part in military organization. They are the ones who deal with weapons, most advanced techniques and they are one of the most important factors affecting how the military operations are completed. It is of utmost importance to take care of one's physical and mental health; however, due to development in military science the one's role, meaning and personality have become even more important. Successful psychological preparation of soldiers can be seen in their self-confidence to believe in their own abilities and strengths in order to achieve their goals as well as in the feeling of being well-prepared to take part in fighting. Therefore military psychology focuses on human qualities, human abilities and disabilities. Military psychology also focuses on preparation of soldiers to fight as well as their behaviour in war situations. The aim is to find most suitable methods for development and practice of morale and discipline as well as additional training. It helps military units and military personnel become more efficient, endurable, well-prepared and well-trained as well as it enables armed forces to achieve their goal or planned action.

KEY WORDS

military psychology, military organization, Slovene Army, military life

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	7
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR	9
2.1 Opredelitev predmeta in cilja proučevanja	9
2.2 Hipoteze	10
2.3 Metodološki pristop	10
2.4 Temeljni pojmi	11
2.4.1 Vojaška psihologija	11
2.4.2 Sistem	12
2.4.3 Vojaška organizacija	12
3. OPREDELITEV, PREDMET IN CILJ PSIHLOGIJE TER GLAVNE PSIHOLOŠKE PANOGE	13
3.1 Kaj je psihologija	13
3.1.1 Predmet psihologije	13
3.1.2 Cilj psihologije	14
3.2 Psihološke panoge	14
3.2.1 Glavne teoretične panoge	14
3.2.2 Glavne uporabne psihološke panoge	15
4. VOJAŠKA PSIHLOGIJA	16
4.1 Predmet vojaške psihologije	17
4.2 Zgodovinski pregled: nastanek in razvoj vojaške psihologije	18
4.2.1 Prva svetovna vojna	18
4.2.2 Med prvo in drugo svetovno vojno.	21
4.2.3 Druga svetovna vojna	21
4.2.4 Po drugi svetovni vojni	23
5. PODROČJA OZ. DISCIPLINE RAZISKOVANJA V VOJAŠKI PSIHLOGIJI	
5.1 Izbor in razvrščanje vojakov, častnikov ter podčastnikov	24
5.2 Urjenje	26
5.3 Proučevanje osebnosti	28

5.4	Obvladovanje strahu	29
5.5	Hrabrost oz. izkazovanje poguma	31
5.6	Motivacija, morala in volja do bojevanja	32
5.7	Vojska kot delujoča celota – učinkovitost delovanja v skupini	34
5.8	Učinkovitost vojaškega vodenja	36
5.9	Stresorji v okolju in stres	38
5.10	Travme	39
5.11	Propaganda	40
5.12	Raziskave mnenj zaposlenih v vojaškem sistemu	42
5.13	Upravljanje tehnologije in človeškega dejavnika	42
5.14	Priprave na mirovne operacije	43
5.15	Sporna uporaba psihologije v vojaškem sistemu	44
6.	VOJAŠKA PSIHOLOGIJA IN NJENA VLOGA V SLOVENSKI VOJSKI	47
6.1	Slovenska vojska	47
6.2	Zgodovinski pregled razvoja psihologije v Slovenski vojski	49
6.3	Organizacijska umestitev psihologije in delovne naloge psihologa v Slovenski vojski	50
7.	ZAKLJUČEK	58
8.	LITERATURA	63
9.	SEZNAM SKIC	69

1. UVOD

Danes se vse bolj zavedamo, da je za lažje razumevanje vsega, kar obstaja, potrebna osnova psihološkega znanja. Vse, kar nas obdaja, dojemamo namreč s pomočjo svoje duševnosti. Potrebno je, da se s psihološkimi spoznanji, ki sodijo med kompleksnejša človeška spoznanja, seznanimo dovolj zgodaj, saj je psihološko znanje potrebno in zelo koristno za vsakogar in postaja celo del splošne izobrazbe.

Psihologija kot znanost je prisotna tako rekoč povsod. O nekaterih področjih je govora več, o drugih manj. Slednje se po mojem mnenju nanaša tudi na področje vojaške psihologije, za katerega menim, da je še vedno potisnjeno v ozadje in da se pomembnost tega področja premalokrat izpostavlja. Zato sem se odločila, da razširim svoje znanje in poskušam o tem področju izvedeti čim več, pri tem pa se zavedam, da bo potrebno vložiti veliko truda in trdega dela. S področjem in problemi vojaške psihologije se večinoma ukvarjajo diplomirani in uniformirani psihologi; kot študentka obramboslovja pa sem kljub temu sprejela izziv in hkrati priložnost, da bolje spoznam psihologijo vojaške organizacije in s tem samo področje vojaške psihologije.

Tudi mnenje Bena Arnejčiča (2005: 30) je, da so v Sloveniji redke razprave o perspektivah psihologije v kontekstu nacionalne varnosti in obrambe ter vojske, zato bi bilo potrebno več pozornosti nameniti razpravi in razvoju vojaške psihologije, predvsem zaradi spoznanja, da posameznik kljub zapleteni tehniki zavzema osrednje mesto v sodobni varnostni, obrambni in vojaški organizaciji. Postavlja se ključno vprašanje, in sicer do kod je posameznik kot misleče in učeče se bitje pripravljen in sposoben slediti sodobni tehnologiji vojskovanja, ne da bi povzročil ključne in usodne napake, ki bi ga pokončale.

Večina sodobnih vojska ima danes razvito psihološko službo. To je povsem razumljivo, saj ostaja človek poleg hitrega razvoja vojaške tehnike še vedno najpomembnejši faktor, ki vpliva na izid vojnih operacij. Lahko tudi rečemo, da sodobna tehnologija še bolj poudarja pomen človeka kot faktorja oboroženega boja, saj pred njega postavlja vedno nove in kompleksnejše naloge. Človek je tisti, ki se bojuje, rokuje z raznovrstnim orožjem in elektroniko, obvladuje prostor in čas. Zanj je v določenih situacijah pomoč psihologa neizogibna, saj lahko le-ta vojaku čim hitreje in čim uspešnejše pomaga

obvladovati sodobno tehnologijo in hkrati pomaga premagati težave, ki jih prinaša sodoben način bojevanja.

Danes se tudi vse več piše o psiholoških problemih v vojni in oboroženih silah. Eden izmed pomembnejših razlogov za to so verjetno moralno-psihološki problemi, kot posledica sodobnega načina bojevanja. Cilj vsega je prodreti v dušo vojaka, spoznati njegove lastnosti, cilje, mišljenje, sposobnosti, najti metode za razvijanje in krepitev morale, utrjevati disciplino vojakov, izpopolnjevati urjenje ipd. Cilj je tudi ugotoviti, kako oslabiti moralo nasprotnika, vplivati na njegovo psiho ter se upreti njegovemu negativnemu vplivu, saj bo zmožnost spodkopati bojno moralo nasprotne strani, ogroziti njeno psihično uravnovešenost in budnost duha v prihodnjih vojnah še vedno eden pomembnejših faktorjev poti do zmage.

Tako kot je torej glavna naloga vsake vojske braniti ozemlje svoje države, tako lahko rečemo, da je cilj vojaške psihologije pomagati oboroženim silam doseči njihov cilj oz. zadano nalogo (Driskell & Olmstead, 1989 v Cronin 1998: 2). Psihologija igra pomembno vlogo v vsakem vidiku vojaškega življenja. Vojaški psihologi pomagajo pri selekciji in klasifikaciji vojakov, podčastnikov ter častnikov, identifikaciji in urjenju uspešnih vodij, pomagajo premagovati stres, ki ga prinaša vojaški način življenja, nudijo pomoč pri emocionalnih problemih, dvigujejo moralo in motivacijo ipd. Pomembna naloga psihologov je tudi nuditi pomoč za optimizirano posameznikovo delovanje v ekstremnih okoliščinah, sodelovanje pri razvoju visoko razvite tehnologije, informacijskem vojskovanju, pogajanju s teroristi, prav tako vodijo številne raziskave v vojaških laboratorijih po vsem svetu. Glede na zelo široko področje vojaške psihologije lahko pričakujemo, da je tudi okolje delovanja civilnih in uniformiranih vojaških psihologov zelo različno. Ti opravljajo svoje delo na univerzah, akademijah, inštitutih, bolnicah, v vojski ipd. (Cronin 1998: 2). Delo psihologov v vojaški organizaciji bom predstavila tudi v nadaljevanju svojega dela.

Ker gre torej za zelo široko področje proučevanja, sem se zaradi omejitve samega diplomskega dela pri pisanju omejila zgolj na nekatera pomembnejša področja vojaške psihologije (glej poglavje 5). Pri tem seveda ne smemo zanemariti vseh tistih področij, ki jih moje delo ne zajema, so pa kljub vsemu pomembna za razumevanje celotne vsebine. Katera področja so bolj in katera manj pomembna, je po moji oceni zelo

subjektivna odločitev in se razlikuje od posameznika do posameznika. Moja odločitev o »pomembnosti« je temeljila na proučevanju literature, saj je bila nekaterim področjem posvečena bistveno večja pozornost kot drugim, ki so bila zgolj omenjena. Hkrati pa sem upoštevala tudi lastno željo, da o določenih stvareh izvem več in s tem poglobim svoje znanje.

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in cilja proučevanja

Namen diplomskega dela je opredeliti pomen vojaške psihologije in njeno vlogo v vojaškem sistemu. Cilj je ugotoviti, kakšna je dejanska uporaba in potreba po vojaški psihologiji.

Kot sem že omenila, sem se osredotočila zgolj na nekatera področja vojaške psihologije. Na začetku sem na splošno opredelila pojem psihologije ter predstavila glavne psihološke panoge z namenom lažjega razumevanja umestitve vojaške psihologije. Skozi zgodovinski pregled sem prikazala njen nastanek in razvoj. Sledi poglavje, v katerem sem predstavila področja oz. discipline raziskovanja v vojaški psihologiji. Diplomsko delo zaključuje poglavje, ki se nanaša konkretno na Slovensko vojsko. Slednjo sem kratko predstavila, zgodovinsko prikazala razvoj psihologije v njej ter prikazala organizacijsko umestitev prvin v vojaški sistem ob hkratnem prikazu delovnih nalog vojaškega psihologa v vojaški organizaciji.

2.2 Hipoteze

V diplomskem delu bom izhajala iz sledečih hipotez:

H 1: *Skoraj ni področja, kjer ne bi bilo mogoče govoriti o prisotnosti psihologije. Le-ta je ključnega pomena za razumevanje človeka, medčloveških odnosov, pa tudi za razumevanje sveta.*

H2: *Psihologija je prisotna na različnih področjih, tudi na vojaškem. Za boljše razumevanje psihologije v vojaškem sistemu, bi bila potrebna jasnejša opredelitev pojma vojaška psihologija, to pa bi hkrati prispevalo k boljšemu razumevanju vloge vojaškega psihologa oz. vojaške službe.*

H3: *Psihološka služba je v Slovenski vojski dobro razvita, vojaški psihologi pa ustrezno izobraženi in usposobljeni za delo s posamezniki v vojaškem sistemu.*

H4: *Korenite spremembe v svetu postavljajo vojaško psihologijo pred vedno nove naloge.*

2.3 Metodološki pristop

Pri zbiranju virov za diplomsko nalogo sem se osredotočila na dejstva, ki bi potrdila oz. ovrgla postavljene hipoteze. Metode družboslovnega raziskovanja, ki sem jih uporabila, se med seboj prepletajo, vključila pa sem naslednje:

- a) **Analiza sekundarnih virov** mi je predstavljala osnovno podlago, saj sem se pri delu osredotočila predvsem na posamezne knjige, članke in tudi nekatera raziskovalna dela, ki so zajemala področje vojaške psihologije. Pri analiziranju zakonov sem vključila **analizo primarnih virov**.
- b) Pri teoretičnih konceptih diplomskega dela sem med raziskovalnimi metodami največ uporabila **opisno oziroma deskriptivno metodo**.
- c) Uporabila sem **metodo primerjalnega raziskovanja**, in sicer pri iskanju podobnosti in razlik glede delovnih nalog vojaškega psihologa danes in v času naborništva ter pri primerjavi razvitosti vojaške psihologije.

- d) **Zgodovinsko razvojno analizo** sem uporabila pri proučevanju samega začetka oz. nastanka vojaške psihologije in njenega razvoja. Prav tako sem to metodo uporabila pri opredelitvi nalog vojaškega psihologa pri delu z vojaškimi obvezniki.
- e) Vključila sem tudi podatke, pridobljene z udeležbo na t. i. psihošoli (to je druženje študentov Filozofske fakultete – Oddelka za psihologijo, kjer se odvijajo razne delavnice in predavanja na izbrano temo), ki jo je organiziralo Društvo študentov psihologije Slovenije, potekala pa je v Elerjih nad Ankaranom od 08. 02. do 12. 02. 2006. V okviru predavanj sem imela priložnost prisluhniti nekaterim psihologom, zaposlenim v Slovenski vojski in tako pridobiti koristne informacije, ki so mi služile kot pomoč pri oblikovanju diplomskega dela.

2.4 Temeljni pojmi

2.4.1 Vojaška psihologija

Pri opredelitvi pojma vojaška psihologija med avtorji ni opaziti bistvenih razlik, saj so si definicije med seboj zelo podobne, odsevajo pa interese in ideje, ki so bile v določenih časovnih obdobjih najbolj aktualne, hkrati pa so odvisne tudi od predstav avtorjev o tem, kakšen je predmet vojaške psihologije.

Vojaška psihologija je veja psihologije, ki se ukvarja s proučevanjem psihičnega življenja vojakov in njihove osebnosti v miru, v času vojne, v času bojevanja oz. v izrednih razmerah (Vojni leksikon 1981: 478), s ciljem doseči čim večjo usposobljenost in bojno pripravljenost enot (Vojna enciklopedija 1974: 510).

Polič (2002: 13) navaja, da je vojaška psihologija uporaba psiholoških spoznanj in metod na vojaškem področju oziroma v vojaške namene. Hkrati je mnenja (1993: 7), da je določena s področjem, na katerem se uporablja, torej z vojsko. Dodaja, da večina ljudi razume pod pojmom vojaška psihologija zgolj propagando, psihološko ali specialno vojno, vendar gre tu zgolj za javnosti najbolj znane uporabe psihologije na vojaškem področju, medtem ko so njeni dosežki skriti v oblikah orožja, taktičnih in strateških odločitvah, izidih pogajanj, usposabljanj ipd. (Polič 1993: 3).

Tudi Cronin (1998: 1) navaja zelo podobno kot Polič in pravi, da gre za vejo znanosti in uporabo psiholoških osnov (principov) ter metod na vojaškem področju (Mangelsdorf & Gal, 1991; Taylor & Aluisi, 1991).

Podobne so tudi novejšje opredelitve pojma vojaška psihologija. Psihologa Driskell in Olmstead sta jo označila kot mikrokozmos za vse psihološke discipline in priložnost za tiste psihologe, ki želijo del poklicnega življenja preživeti v uniformi (Arnejčič 2005: 23). Delovanje v vojaškem okolju je povezano z delom in dosežki na področju vojaške psihologije. Vsekakor si je težko predstavljati kakršnokoli delovanje, v katerega je vključeno vojaško osebje, da le-to ne bi uporabilo psiholoških spoznanj v svojo korist (Cronin 1998: 1). Temeljni cilj vojaške psihologije je pomagati oboroženim silam pri doseganju njihovega poslanstva (Driskell & Olmstead, 1989 v Cronin 1998: 2).

Pojem vojaške psihologije predstavlja v nadaljevanju četrto poglavje diplomskega dela. Naj omenim, da je v literaturi zaslediti tudi uporabo pojma »vojna psihologija«. Po pregledu razlage besede *vojaški* –a -o, ki pomeni *vojni, vojnički* (Vojaški slovar 2002: 513), sem ugotovila, da sta izraza pomensko enaka in tako sklenila v nadaljevanju diplomskega dela uporabljati izraz vojaška psihologija.

2.4.2 Sistem

Sistem se definira kot organizirana, posebna celota, ki je sestavljena iz dveh ali več sestavin – delov ali podsistemov – ter odnosov med podsistemi in je jasno razmejena od okolja kot suprasistema. Vsak sistem je po definiciji sestavljen najmanj iz dveh, med seboj povezanih, podsistemov, vsak podsistem pa je nadalje zopet lahko sestavljen iz ožjih delov, ki so med seboj povezani itn. Opredelitev, kaj je v konkretnem primeru sistem in kaj podsistem, je odvisna od tega, katera raven je predmet našega opazovanja (Lubi 2004: 12,13).

2.4.3 Vojaška organizacija

Vojaška organizacija je hierarhična urejenost in z njo povezane značilnosti (npr. odgovornost, podrejenost ipd.) sodobnih oboroženih sil kot sodobnih birokratskih organizacij. Vojaška organizacija je praviloma le najpomembnejši del vojaške sile

sodobnih držav, ni pa edini (Grizold 1999: 47). Najsplošneje jo lahko opredelimo kot poseben sistem v okviru globalnega družbenega sistema oziroma njegov poseben (specifičen) podsistem. Je sistemsko organizirana celota, ki sestoji iz velikega števila med seboj povezanih podsistemov in ima kot sistem naslednje temeljne značilnosti: zapletenost, odprtost, dinamičnost, stohastičnost sprememb, nestacionarnost, hierarhičnost in dvosmernost odnosov (Lubi 2004: 82, 83).

3. OPREDELITEV, PREDMET IN CILJ PSIHLOGIJE TER GLAVNE PSIHOLŠKE PANOGE

Sprva bom na kratko opredelila, kaj sploh je psihologija, s čim se ta veda ukvarja in kaj je njen cilj proučevanja. Glede na to, da je sodobna psihologija obsežna znanost, ki zajema mnogo panog in disciplin, bom pozornost namenila tudi temu področju in prikazala, kam uvrstiti »vojaško psihologijo«, ki je glavna tema oz. rdeča nit mojega diplomskega dela.

3.1 Kaj je psihologija

Psihologija je znanost, ki ima zelo dolgo preteklost in razmeroma kratko zgodovino. Z vprašanji o duševnosti se namreč človeštvo ukvarja že od starih časov in dolga stoletja je bila psihologija pomemben del filozofije. Kot samostojna znanost pa se je pojavila šele pred nekaj več kot sto leti (Musek, Pečjak 2001: 16). Proučuje duševnost, obnašanje in osebnost. Ukvarja se z duševno stvarnostjo, medtem ko druge znanosti, npr. fizika, kemija, raziskujejo materialno stvarnost. Beseda psihologija je skovana iz dveh starogrških besed: iz besede psihe (= duša, duševnost) in besede logos (= beseda, nauk, znanost). Psihologija torej dobesedno pomeni nauk o duševnosti. Z njo mislimo vse duševne pojave, tako tiste, ki jih zavestno doživljamo, kot tiste, ki potekajo nezavedno (Musek, Pečjak 2001: 6).

3.1.1 Predmet psihologije

Psihologija proučuje naša doživljanja – zaznave, predstave, misli, čustva, želje, hotenja itd., obnašanje in osebnost. Tako lahko opredelimo psihologijo kot znanost, ki proučuje

duševnost (zavestne in nezavedne duševne pojave), osebnost in obnašanje. Ti elementi so hkrati glavni predmet proučevanja psihologije (Musek, Pečjak 2001: 7).

3.1.2 Cilj psihologije

Osnovna cilja psihologije sta pridobivanje spoznanj o duševnem dogajanju, osebnosti in obnašanju in koristna uporaba teh spoznanj. Prvo označuje *spoznavni ali teoretični* cilj psihologije, drugo pa *praktični* cilj. Oba cilja pa sta tesno povezana. Brez ustreznih spoznanj ne more biti ustrezne praktične uporabe psihologije. Po drugi strani je namen spoznavanja prav ta, da si s pridobljenim znanjem pomagamo v življenju in da ga uporabimo v splošno in v svojo korist (Musek, Pečjak 1992: 22).

3.2 Psihološke panoge

Ko govorimo o psihologiji, ne govorimo zgolj o področju znanstvenega raziskovanja, temveč tudi o poklicu. Delo psihologov¹ po vsem svetu in tudi pri nas je zelo raznovrstno, kot je pač raznovrstno naše duševno in osebnostno delovanje ter naše obnašanje. Med panogami ločimo *teoretične panoge*, usmerjene predvsem k spoznavnim ali teoretičnim ciljem in pridobivanju psiholoških spoznanj, ter *uporabne (aplikativne) panoge*, kjer gre za uporabo psiholoških spoznanj v koristne namene, usmerjene pa so k uporabnim ali praktičnim ciljem.

3.2.1 Glavne teoretične panoge

- a) *Obča psihologija* ugotavlja splošne duševne zakonitosti pri normalnih odraslih osebah, predvsem te, ki zadevajo človekovo čustveno, motivacijsko in spoznavno ali kognitivno delovanje (zaznavanje, mišljenje, spomin);
- b) *razvojna psihologija* ugotavlja zakonitosti razvoja duševnih pojavov in proučuje značilnosti posameznih razvojnih obdobj;
- c) *socialna psihologija* proučuje družbene in medosebne vidike duševnosti;

---

¹ V Sloveniji naj bi bilo okrog 2000 psihologov, kar je skoraj toliko kot na Kitajskem in približno stokrat manj kot v ZDA. Po številu psihologov na prebivalca je Slovenija med prvimi na svetu in v tem pogledu prekaša tudi marsikatero bolj razvito državo (Musek, Pečjak 2001: 10–19).

- d) *psihologija osebnosti* raziskuje značilnosti celostnega duševnega delovanja in obnašanja posameznikov ter razlike med posamezniki (diferencialna psihologija);
- e) *psihometrija* raziskuje načine in postopke merjenja psihičnih, osebnostnih in vedenjskih lastnosti;
- f) *psihopatologija* proučuje normalne in bolezenske duševne pojave;
- g) *fiziološka psihologija* ali *psihofiziologija* proučuje odnose in povezave med duševnimi in fiziološkimi pojavi (Musek, Pečjak 1992: 23).

3.2.2 Glavne uporabne psihološke panoge

- a) *Psihologija dela* in z njo povezana *organizacijska psihologija*, ki uporabljata psihološka spoznanja na celotnem področju človekovega dela, organizacije dela in proizvodnje;
- b) *šolska psihologija*, ki uporablja psihološka spoznanja na področju vzgoje, učenja, izobraževanja in šolanja;
- c) *klinična psihologija*, ki uporablja psihološka spoznanja pri obravnavanju duševnih in osebnostnih problemov, težav, motenj ter odklonov in jih skuša reševati oziroma odpravljati (Musek, Pečjak 2001: 11).

Na področju uporabne psihologije se pojavljajo vedno nove panoge, tako da lahko poleg navedenih panog govorimo tudi o tistih panogah, ki so bolj specializirane. Med novejšimi panogami so npr. psihologija športa, psihologija trženja, okoljska in ekonomska psihologija, politična psihologija, **vojaška psihologija** idr.

Ne glede na vse pa se med nekaterimi znanstveniki še vedno pojavlja vprašanje, ali je vojaška psihologija sploh ločena veja psihologije ali ne oz. ali gre zgolj za uporabo psiholoških načel pri proučevanju področij, ki se nanašajo na vojsko, vojaško osebje, njihove družine, vojaške vodje ipd. (Kreuger 1998: 15).

Sodobna psihologija se torej loteva zelo različnih področij in problemov, število psiholoških panog pa raste tako rekoč iz dneva v dan. Samo po sebi se tako razume, da morajo psihologi, ne glede na to, s čim se ukvarjajo, pridobiti zelo veliko psihološkega znanja, hkrati pa ga morajo tudi stalno izpopolnjevati, saj je psihologija med tistimi

znanostmi, kjer znanje najhitreje napreduje in se spreminja (Musek, Pečjak 2001: 13). Tudi v Sloveniji delujejo psihologi na skoraj vseh, v svetu in pri nas uveljavljenih, področjih psihološkega dela: v šolstvu, gospodarstvu, zdravstvu, socialnem varstvu, vojski, policiji, sodstvu, športu, prometu itd. (Predlog zakona o psihološki dejavnosti, 24.05.2006).

4. VOJAŠKA PSIHOLOGIJA

Danes so vse sodobne vojske usmerjene v razvoj tistih disciplin, ki pripomorejo k zagotovitvi večje bojne pripravljenosti in usposobljenosti vojakov. Tu ima zlasti pomembno mesto vojaška psihologija, saj le-ta posveča človeku, vojaku kot psihološkemu bitju, največ pozornosti. Človek je tisti, ki upravlja z orožjem in najsodobnejšo tehniko, on je največkrat tisti, ki vpliva na izid bitke. Iz tega tudi sledi, da so se vojaški psihologi in s tem tudi sama vojaška psihologija sprva pojavili zlasti v tistih vojskah, ki so prvič uporabile sodobna orožja, tanke in letala. Prihajalo je do velikih razhajanj med razvojem tehnike in usposobljenostjo vojakov, da to tehniko uporabijo. Vojaška psihologija pa naj bi bila tista, ki bi te težave poskušala odpraviti oz. vsaj omiliti.

Psihologija posameznika in organizacije je za vojsko zanimiva že vse od njenega nastanka. Prizadevanje vojaških voditeljev, spoznati vojakovo dušo, njegove moralne, intelektualne sposobnosti in lastnosti, stališča, miselne procese in sposobnosti, je vedno bolj naraščalo. Tako je tudi cilj vsega danes poiskati čim boljše metode za razvijanje in utrjevanje bojne morale in discipline ter izpopolnjevanja izobraževanja in usposabljanja (Rupar 2004: 21). Lahko rečemo, da je vojaška psihologija na nek način edinstvena med vojaškimi uporabnimi znanostmi, in sicer zaradi vsaj dveh razlogov: daje obvestila, s pomočjo katerih lahko spremenimo odnose med vojaki, ter določene tradicionalne vidike vojaških zadev, kot so čin, disciplina, hrabrost; kot drugo pa velja, da je eden od ciljev vojaške psihologije tudi sprememba odnosov do določenih vidikov vojne in vojaških zadev, saj dobivajo strah, orožje, ubijanje, videni skozi oči vojaških psihologov, tudi drugačne pomene (Watson v Polič 1993: 3). Naloga vojaške psihologije je osredotočiti se na temeljno sestavino vojske, na človeka z vsemi njegovimi lastnostmi, sposobnostmi in pomanjkljivostmi. Pri tem gre za to, da bi

povečala učinkovitost in zmogljivost vojaškega osebja ter enot. Njeni rezultati so vidni v metodah, s katerimi se izbira vojaško osebje, postavlja na dolžnosti in usposablja, ter v mislih in dejanjih tistih, ki to osebje vodijo. Učinki vojaške psihologije so vidni tudi v uspešnem opravljanju vsakodnevnih nalog doma in po svetu ter na mirovnih operacijah (Rupar 2004: 21).

4.1 Predmet vojaške psihologije

Vojaška psihologija proučuje psihično življenje vojakov v miru in vojni. Glede na to, da ta panoga psihologije proučuje psihično življenje človeka v posebnih in specifičnih situacijah, je povsem jasno, da gre tudi za uporabo znanj s področja obče, pedagoške, socialne in drugih panog psihologije. Težišče predstavlja priprava vojaških oseb za bojevanje kot tudi vpliv na njihovo obnašanje v vojni situaciji (Arnautović 1988: 18). Področja proučevanja se od vojske do vojske razlikujejo, saj vsaka vojska posveča pozornost tistim problemom in področjem, ki so zanjo specifični in najbolj zanimivi.

Vojaška psihologija se ne ukvarja z občimi (splošnimi) problemi psihologije. To je najbolje pojasniti kar na konkretnem primeru. Npr. ne ukvarja se zgolj s procesom vida ali sluha kot takima, ampak je njeno bistvo proučevanje možnosti uporabe vida in sluha v specifičnih situacijah v vojski, proučevanje občutljivosti le-teh v določenih situacijah (npr. v letalu, artileriji, tanku ipd.). Prav tako je ne zanima čustvo strah kot obči psihološki problem, temveč jo zanima strah, ki se pojavlja v času vojne, neposredno v boju, želi ugotoviti, kakšne so možnosti, da se strah zmanjša oz. da se ga človek povsem osvobodi. Kot piše Kronja (1973: 17) je torej področje interesov vojaške psihologije ožje in bolj specifično – ožje v tolikšni meri, da je ne zanimajo vsi problemi psihologije niti ne načini reševanja teh problemov, temveč se osredotoča zgolj na probleme, ki so v interesu za potrebe vojske.

Sedaj se lahko vprašamo, kaj je torej tisto, kar je specifično za vojaško psihologijo? Robert Masten (2002: 17) navaja tri stvari, ki dajejo vojaški psihologiji specifičnost. To so:

- ciljna orientiranost vojske, saj je poslanstvo vojske zagotavljati varnost države, braniti državo;

- napake v vojski kot neustrezno usposabljanje, selekcija, klasifikacija, slabo dognana oprema se lahko odražajo v preštevanju mrtvih;
- obsežnost vojaške psihologije zaradi delovanja v velikih sistemih, ki imajo velika finančna sredstva in obsežne programe.

4.2 Zgodovinski pregled: nastanek in razvoj vojaške psihologije

V nadaljevanju bom prikazala razvoj vojaške psihologije, in sicer od prve svetovne vojne pa vse do njenega razvoja po drugi svetovni vojni. Dejstvo je, da je v zahodnih državah vojaška psihologija disciplina z dolgo tradicijo in je visoko razvita, še posebej v ZDA in Izraelu. Za razliko od zahodnih držav pa je bila vojaška psihologija v socialističnih vzhodnih državah slabo razvita ali pa celo prepovedana (npr. v Romuniji, kjer je bila psihologija čez noč ukinjena). Partija je tudi sicer uporabo testov prepovedala, kljub temu pa se je buržoazna metoda testov v vojski vendarle uporabljala, saj so tudi oni potrebovali izbiro ustreznih ljudi. Kot navaja Masten (2002: 16) pa je bilo izobraževanje popolnoma ideološko obremenjeno.

4.2.1 Prva svetovna vojna

Razvoj vojaške psihologije se je začel v Veliki Britaniji med prvo svetovno vojno. Prvi britanski vojaški psiholog je bil poveljnik artilerijske baterije in proučevalec vojnih nevroz svojih vojakov W. Mc. Dougall. Razvoj vojaške psihologije se je začel zlasti potem, ko so britanski admirali v delo vključili psihologe, ki so se ukvarjali s slušnimi predstavami. Zaradi pomanjkanja mehaničnih detektorjev britanska mornarica ni bila kos vse bolj intenzivnim napadom nemških podmornic. Britanski admirali so po posvetovanjih s psihologi sklenili v trupe britanskih ladij namestiti vojake, ki so bili posebej izurjeni za prisluhe in bi tako z zaznavo šuma podmornice ugotavljali smer njenega gibanja. Zaradi slišnih iluzij je prihajalo pri prisluškovalcih do sistemskih napak, ki so jih psihologi proučili, vnesli nekaj izboljšav, te pa so bile ključnega pomena za uspeh britanske mornarice proti nemški podmornici (Arnejčič 2005: 23).

Leta 1917 so v vojno vstopile ZDA in objavile vojno Nemčiji. Ker ZDA niso imele pripravljene vojske, je bilo potrebno v zelo kratkem času na vojno pripraviti večmilijonsko ameriško vojsko. Zaradi spoznanja, da v vojni ne bo mogoče zmagati

zgolj s tanki, ladjami, granatami, letali, bombami ipd., temveč bo bistvenega pomena človek, so v enotah ameriške vojske zaposlili psihologe kot svetovalce o delovanju človekove psihe v vojni in odnosu do drugih ljudi ter tehnike. Zaradi sistematičnega in praktičnega pristopa v reševanju problemov človeka v vojni tako ni presenetljivo, da so vojaško psihologijo kot znanstveno in uporabno disciplino razvili prav v ZDA (Arnejčič 2005: 23).

Ameriška znanstvena psihologija se je med prvo svetovno vojno razvijala pod vplivom francoskega psihologa Alfreda Bineta. Skupina psihologov pod vodstvom dr. Roberta M. Yerkesa, takratnega predsednika Ameriškega psihološkega združenja, pa je proučevala, kako lahko psihologija pomaga zmagati v vojni (Arnejčič 2005: 23). Prišlo je do ustanovitve Oddelka za psihologijo v uradu splošnega vojaškega zdravnika armade ZDA (Polič 1993: 5). Psihologi so se ukvarjali s problemi, kot so selekcija in klasifikacija nabornikov, analiza delovnih mest, vojaško urjenje in disciplina, prilagajanje vojaškim pogojem, morala in propaganda. Glavni cilj je bilo razvrščanje (klasifikacija) nabornikov po rodovih in službah ter izbira (selekcija) častniškega kadra. Glavno delo oddelka je bil razvoj testov za izbor nabornikov za posamezne dolžnosti, in sicer alfa in beta test. Test alfa je bil namenjen nabornikom, ki so znali angleško, in je bil sestavljen iz verbalnih in matematičnih sposobnosti. Test beta pa je bil namenjen nabornikom, ki niso znali angleško, in je bil sestavljen iz slik, tako da zanj ni bilo potrebno znanje angleškega jezika. Teste je opravilo 1,7 milijona nabornikov, ki so bili na podlagi rezultatov razvrščeni na ustrezne dolžnosti (Arnautović 1988: 18, 19). Ti skupinski testi so bili prvi inteligentnostni testi za množično uporabo. Omogočali so hitro prepoznavanje intelektualne ravni rekrutov in odločanje o razporeditvi na dolžnosti ali v oficirsko šolo. Poleg samega začetnega testa so psihologi razvili še ocenjevalni sistem za posameznike, ki je omogočal grobo razvrščanje v skladu z učnimi sposobnostmi; poučevali so o metodah urjenja in dajali nasvete oficirjem ter pomagali pri oceni nevropsihičnih bolnikov (Polič 2002: 14). Hkrati so prispevali k razvoju metod in postopkov za izboljšanje bojne učinkovitosti in morale (Polič 1993: 5). Pozitivna posledica vsega tega je bila, da je bila ameriška vojska pripravljena na vojno kar šest mesecev prej. Za doseg cilja je bilo angažiranih preko sto častnikov in 250 psihologov (Arnautović 1988: 18, 19).

V tem obdobju so velik poudarek posvečali tudi morali vojakov. Upoštevali so Napoleona, da je moralna moč trikrat močnejša od fizične, so bili mnenja, da se lahko divizija ljudi z močno moralno bori proti najmanj trem divizijam. Ameriškim nabornikom je za dvigovanje morale služila tudi posebna kovinska ploščica, ki so jo vojaki dobili ob prihodu v taborišče. Njen namen je bil vojake spodbujati, hkrati pa je omogočila njihovo identifikacijo, saj so bili na njeni zadnji strani izpisani vojakovo ime, četa in naslov tabora. O tem, kaj je bilo vgravirano na prvi strani ploščice, piše angleški vojaški psiholog Copeland v svojem delu Psihologija in vojak².

Leta 1920 je g. Stenley Hall zapisal: »Civilizirani svet je vse bolj in bolj občutil potrebo po moralni vzgoji in v tem smislu je bilo razvitih zelo veliko shem. Še vedno je dosti ljudi, ki so mnenja, kot Sokrat, da se vrline lahko naučimo. Nihče od tistih, ki so proučevali shemo taborišča Grinlif, ne bo dvomil v to, da je mogoče vplivati na moralno posameznika. Da bi bili izpolnjeni vsi ideali tega taborišča, kar bi se lahko zgodilo, da bi vojna trajala dalj časa in bi se sheme širile še naprej, bi svet dobil dejanski nauk (znanost) največje vrednosti« (Copeland v Zbirka članaka iz vojne psihologije I. 1965: 49). Hiter razvoj in večanje vojaške sile sta vplivala tudi na povečano zanimanje za vodenje in razvoj vodje. Zaradi velike potrebe po poveljnikih enot so opustili mnenje, da so poveljniki rojeni, in začeli razmišljati o tem, kako nekoga naučiti voditeljstva. Tako postane v vojaški psihologiji predmet raziskovanja še eno področje – vodenje (Polič 1993: 5).

Najbolj znani vojaški psihologi, aktivni zlasti med prvo svetovno vojno, so bili: Edwin E. Boring, James McKeen Cattell, G. Stenley Hall, Walter Dill Scott, Carl E. Seashore, Edward K. Strong, Lewis M. Terman, Edward L. Thorndike, John B. Watson in Robert S. Woodworth (Arnejčič 2005: 24).

---

² Na ploščici ameriškega nabornika je pisalo: »Ti si sedaj vojak ZDA, vojak, ki ga je tvoje ozemlje izbralo, da se bori za svobodo sveta. Pojdi kot vojak. Misli kot vojak. Delaj kot vojak. Bodi vojak. To v začetku ni lahko, lahko da se pojavijo tudi vprašanja, ki jih ne boš razumel. Na to se ne oziraj. Vsi dobri vojaki so se naučili, da delajo to, kar se ti sedaj učiš. Zapomni si, da si pod zastavo, ki ni nikoli sodelovala v nepravični vojni. Zapomni si, da ameriška vojska še nikoli ni bila poražena. Opravljaj svojo dolžnost in do tega ne bo nikoli prišlo. Dvigni glavo, odpri oči in se smej« (Copeland v Zbirka članaka iz vojne psihologije I. 1965: 47, 48).

4.2.2 Med prvo in drugo svetovno vojno

Med vojnama je bila vloga vojaške psihologije skoraj v vseh vojskah zanemarjena. Izjemo je predstavljala Hitlerjeva Nemčija, kjer so vojaški psihologi pri urjenju pilotov uporabljali rezultate znanstvene vojaške psihologije iz prve svetovne vojne.

V Nemčiji je bil pred drugo svetovno vojno ustanovljen Inštitut za letalsko psihologijo, največji te vrste v svetu. Poleg tega so se psihologi v nemški vojski ukvarjali z vprašanji izbire osebja za posebne službe v Vermachtu, psihologijo mobilizacije, vodenja in poveljevanja, psihologijo vojaškega življenja, psihologijo bojevanja in propagando (Arnautović 1988: 19). V nemški vojski je takrat delovalo okoli dvesto petdeset psihologov, ki so delovali v dvaindvajsetih laboratorijih. Poleg tega je v nemški nacistični vojski deloval tudi glavni center, Centralni psihološki inštitut, ki je imel pod sabo še nekatere raziskovalne sektorje (Kronja 1973: 19). Leta 1942 je Hitler odpravil psihološko službo povsod, razen v vojaški mornarici. Vzrok so bili povprečni rezultati, ki so jih nemški vojaki dosegali na psiholoških testiranjih, to pa se ni ujemalo z nacističnim konceptom večvredne arijske rase (Arnautović 1988: 19). Podobno se je zgodilo tudi v vojski Sovjetske zveze. Stalin je leta 1936 ukinil vso dejavnost psihologov, ker se normalna porazdelitev psihičnih lastnosti ni skladala z ideologijo o enakosti v komunizmu (Masten 2002: 16).

4.2.3 Druga svetovna vojna

Z drugo svetovno vojno je vojaška psihologija dozorela kot znanost. Raziskovalni programi so bili preoblikovani, probleme vojaške psihologije pa je samo v ZDA takoj po vojni proučevalo približno 2000 psihologov v civilu in uniformi (Arnejčič 2005: 24). Najpomembnejši cilj ameriške vojaške psihologije med drugo svetovno vojno je bil izbor in razporeditev ljudi na delovna mesta v vojski. Armada ZDA je leta 1939 ustanovila Sekcijo za osebno testiranje pri pribočniški pisarni, namesto zastarelih alfa in beta testov pa so uvedli Splošni armijski razvrščevalni test (AGCT), namenjen proučevanju splošnih in posebnih sposobnosti nabornikov. Med vojno je bilo tako izprašanih kar 20 milijonov nabornikov (Polič 2002: 14). Poleg proučevanja splošnih in posebnih sposobnosti nabornikov so se ameriški psihologi ukvarjali tudi z analizo delovnih razmer vojakov, procesom bojnega usposabljanja (kako ga skrajšati, še

posebno v letalstvu in mornarici), psihološkim vojskovanjem, opravljene so bile raziskave o lastnostih oz. značaju vojakov, stališčih, interesih, prilagodljivosti in vedenju v boju (Arnautović 1988: 19,20). Posebna pozornost se je posvečala vojaškemu letalstvu, kako s pomočjo posebnih psiholoških metod in treninga usposobiti kakovosten letalski kader. Poleg splošnega klasifikacijskega testa so obstajali tudi specifični testi sposobnosti za pilote, metalce bomb in navigatorje (Kronja 1973: 20). Glede na vse večjo količino vse bolj zahtevne vojaške opreme, so se zastavljala nova vprašanja, povezana z učinkovito uporabo naprav (orožja, sredstev za opazovanja, računalnikov). Razumevanje človeških zmožnosti in omejitev je postalo kritično pri poskusih premagovanja nasprotnikov. Nastalo je novo področje vojaške uporabe psihologije, human factors, tj. takšno oblikovanje naprav, ki omogoča učinkovito vključevanje človeka v celoten sistem. Položaj kontrol, urniki radarskega opazovanja, nočno gledanje ipd. so postali zelo pomembna raziskovalna tematika. Proučevati so začeli tudi vpliv dejavnikov okolja (višine, vročine, mraza ipd.) na neučinkovitost vojakov. Leta 1941 so Američani začeli proučevati stališča ter izvajati raziskave morale in motivacije, povezane z vojaško politiko. Ukvarjali so se z vplivi kulture in osebnosti ter vplivi stališč v razumevanju in napovedovanju vedenja, z nadzorom vedenja, pomembnostjo primarne skupine v določanju morale in motivacije vojakov. Ukvarjali so se še s t. i. vojaško utrujenostjo in živčnimi zlomi vojakov, pa tudi z vedenjem civilistov v vojnih razmerah (Polič 2002: 14, 15).

Poleg ZDA je imela v drugi svetovni vojni razvito vojaško psihologijo tudi Velika Britanija, predvsem v letalstvu in mornarici. Velik uspeh so dosegli zlasti pri urjenju pilotov, saj so s posebnimi metodami pri svojih pilotih uspeli razviti sposobnost nočnega vida, kar je bila v primerjavi z nemškimi piloti v primeru nočnega bojevanja velika prednost. To je bil tudi eden izmed razlogov, da se nemška vojska ni nikoli izkrcala na britanskem ozemlju (Arnautović 1988: 20). Po končani vojni je tudi sam Winston Churchill dejal, da je Anglija v vojni zmagala zaradi radarja in zaradi boljših metod usposabljanja pilotov (Masten 2002: 16). V tem obdobju je vojaško psihologijo razvijala tudi Sovjetska zveza. Vojaški psihologi so bili aktivni pri usposabljanju vojakov v strelstvu in uporabi strelnega orožja. Ukvarjali so se tudi z raziskovanjem opazovanja in kamuflaže (Arnejčič 2005: 24). Razvoj psihološke službe je med drugo svetovno vojno mogoče zaslediti tudi pri Francozih in Japoncih.

4.2.4 Po drugi svetovni vojni

Vojaška psihologija je po vojnah v Koreji in Vietnamu dosegla pravi razmah. Vojaški vodje kot izvrstni strokovnjaki so začeli prehajati v civilni sektor. V ZDA so bili ustanovljeni raziskovalni laboratoriji, ambiciozni raziskovalni programi so bili podprti z denarjem zasebnega sektorja. Vojaški psihologi so sodelovali v širokem programu socialne politike za vojsko, takšen program pa je vključeval integracijo spolnih in etničnih skupin, zmanjševanje spolne diskriminacije in nadlegovanje na delovnem mestu, zaposlovanje žensk v vojski, programe za rehabilitacijo delinkventov v vojski, testiranje odvisnosti od drog, psihološko oskrbo za vojake, ki so imeli težave z načinom življenja in drugo (Arnejčič 2005: 24). Po drugi svetovni vojni so dale pobudo za razvoj vojaške psihologije skoraj vse vojske sveta. Mnoge vojske so ustanovile razvite psihološke centre, zlasti za mornarico in vojaško letalstvo. Posebna pozornost se je posvečala selekciji, klasifikaciji, izboljšanju senzomotorike glede na izpopolnjevanje vojaške tehnike, pozornost se posveča tudi problemu psihološke propagande ipd. (Kronja 1973: 20).

Najbolj znan izdelek iz obdobja po drugi svetovni vojni je bila raziskava, imenovana *American Soldier*, ki je zbrana v štirih zvezkih z naslovom *Raziskave v socialni psihologiji v 2. svetovni vojni*. Delo temelji na proučevanju vedenja vojakov skozi različne poglede njihovega vojaškega življenja, od njihovih enot, uniform, do orožja ipd. Avtor proučuje tudi razlike med rasami in podaja širok popis posameznikovih strahov (Watson 1978: 45).

Razvoj vojaške psihologije je bil, kot že omenjeno, povezan s samim napredkom v tehnologiji. Le-ta je pomemben trend, ki vpliva na razvoj vojaške psihologije tudi danes, njegova vloga pa bo v prihodnosti še pomembnejša. Z uporabo računalnikov je postala vojaška psihologija visoko razvito strokovno področje. Računalniki že igrajo in bodo še naprej igrali pomembno vlogo pri delu psihologov, tako v vojski kot privatnih sektorjih. Tehnološki napredek bo povečal bojno pripravljenost, hkrati bo prednostni cilj zmanjševanje stroškov v vojaškem okolju. Kot navajajo številni avtorji, bo tehnološki napredek prehitel človeške sposobnosti. Zaradi tega bodo potrebna obsežna urjenja za upravljanje in vzdrževanje tehnološko naprednega orožja in komunikacijskih

sistemov, sofisticirani oborožitveni sistemi pa bodo temeljili zlasti na timih, zato bodo pomemben predmet raziskav zlasti timi in delovanje v skupini.

5. PODROČJA OZ. DISCIPLINE RAZISKOVANJA V VOJAŠKI PSIHOLOGIJI

Danes je zelo pomembno proučevati sposobnosti posameznikov, saj predstavljajo nove tehnike bojevanja in vse sodobnejša oprema vedno večje zahteve. Zato je glavni cilj poiskati ljudi z najboljšimi sposobnostmi, ki v oboroženem boju, za katerega so značilne nepredvidljive okoliščine, ne bodo odpovedali, ampak bodo zadano nalogo uspešno opravili (Zver 2001: 26). V okvir vojaške psihologije spada široko področje raziskovanj in praktičnega delovanja iz področja psihologije. Pravzaprav lahko rečemo, da so vsa področja vojaške psihologije prav tako zastopana v civilnem življenju. Posledica je, da je področje vojaške psihologije zelo široko. Nanašajoč se na širino, ki jo ta tema pokriva, tako tudi ni presenetljivo, da je vojaška psihologija označena kar kot mikrokozmos psihologije (Cronin 1998: 6,7). Glede opredelitve pomembnejših področij vojaške psihologije obstajajo med avtorji posamezne razlike, večina med njimi pa omenja področja, ki jih navajam tudi sama.

V nadaljevanju predstavljam pomembnejša področja raziskovanja v vojaški psihologiji, ki poudarjajo aktualnost in potrebo po razvoju vojaške psihologije kot znanosti.

5.1 Izbor in razvrščanje vojakov, častnikov ter podčastnikov

Vsaka vojska si prizadeva s kar največjo gotovostjo izbrati posameznike, ki bodo učinkoviti pri opravljanju svojega dela in s katerimi bo čim manj problemov. V današnjem času je pomen pravilnega nameščanja in izbora ljudi pomembnejši, kot je bilo to v preteklosti. Oborožene sile so manj obsežne, kot so bile, raven tehnologije pa je vse višja. Trend naraščanja pravih ljudi na pravih mestih je vedno večji (Masten 2000: 146). Tako govorimo o selekciji in klasifikaciji. Selekcija je postopek izbora primerne kandidata med kandidati, ki izpolnjujejo predpisane zahteve delovnega mesta. Klasifikacija pa je postopek nameščanja ustreznih kandidatov na ustrezna delovna mesta (Kovač 2004: 14).

Vojska danes pogosto zahteva od posameznikov, da so ti sposobni prenesti velike psihične napore ali celo pripravljeni žrtvovati svoja življenja za izpolnitev svojih dolžnosti. Prav zaradi tega je potrebno biti pri izboru posameznikov zelo pozoren. Upoštevati je potrebno tudi njihovo psihično in zdravstveno stanje, njihovo izobrazbo, osebnostne značilnosti ipd. Šele nato je mogoče uspešno razvrstiti posameznike na posamezne dolžnosti, kjer bodo imeli vse možnosti za dosego uspeha (Waters 1998: 33, 45). Vloga psihologov in psihologije tu je, da na podlagi sposobnosti, inteligence, znanja in drugih kriterijev izbere in razvrsti posameznike na ustrezna delovna mesta ter dolžnosti v oboroženih silah (Kronja 1973: 22). Obstajajo delovna mesta, pri katerih je nujno potrebno opraviti psihološka merjenja, saj zahteva opravljanje nalog določene sposobnosti, inteligenco, pomembne so osebnostne spretnosti, hitrost reakcij, občutljivost čutil, emocionalna stabilnost ipd., kar se ne sme zanemariti. Cilj vsega je, da psihologi izberejo osebo, ki bo svoje naloge opravljala čim bolj učinkovito in popolno. Npr. psihološka merjenja so zelo pomembna pri izboru ljudi za pilote, za delovanje na področju zračne navigacije, pomorske navigacije, balistike ipd., saj ta področja zahtevajo od posameznika dobre matematične sposobnosti. Če pri razporejanju ljudi napravijo napako in na delovno mesto postavijo osebo brez potrebnega znanja in sposobnosti, je jasno, da bo oseba povsem neučinkovita, to pa bo negativno vplivalo tako na razvoj posameznikove osebnosti kot tudi na razvoj in kvaliteto samih oboroženih sil.

Posebno področje selekcije je že omenjena letalska psihologija, ki temelji na delu Komiteja za psihološke probleme v letalstvu (Committee on Psychological Problems of Aviation), ki ga je vodil E. L. Thorndike. Danes je pilot bojnega letala del kompleksnega in integriranega sistema. Stroški usposabljanja in morebitnih napak so izjemno visoki³. Poleg identifikacije, merjenja in evalvacije različnih prediktorjev učinkovitosti letenja je dandanes aktualno tudi raziskovanje dinamike delovanja posadk letal in vrednotenje dejavnikov, ki vplivajo na koordinacijo članov letalskih posadk (Foushee, 1984 v Masten 2002: 17).

Gre torej za zelo občutljivo področje upravljanja človeških virov v vojaški organizaciji. Kariera vojaka je dostikrat odvisna od peščice ljudi, med njimi tudi vojaškega

---

³ Usposabljanje pilota modernega letala stane okoli dva milijona USD (Masten 2002:17)

psihologa, vse to pa vpliva tudi na njegovo napredovanje v hierarhiji. Sodobne raziskave se zato vse bolj usmerjajo v posebna psihološka merjenja, ki naj bi vključevala bolj obsežno oceno sposobnosti in veščin z uporabo mikroračunalnikov in simulatorjev ter ovrednotenje zmožnosti novih nezaznavnih struktur, kot sta družbena inteligenca ter prispevek motivacije in vrednot (Arnejčič 2005: 25). Ker je danes oborožitev v vojski zelo raznovrstna in tehnično vedno bolj zahtevna, je izbor osebe za določeno delovno mesto vse težji. Za lažji izbor v veliki meri s svojimi tehnikami in metodami skrbi vojaška psihologija, ki si prizadeva za čim popolnejša psihološka merjenja ter čim učinkovitejši izbor in razvrstitev vojakov, častnikov in podčastnikov na delovna mesta oziroma dolžnosti.

Glavni namen psihološkega dela je poiskati ljudi z najboljšimi sposobnostmi, ki v oboroženem boju, za katerega so značilne nepredvidljive okoliščine, ne bodo odpovedali, ampak bodo zadano nalogo uspešno opravili (Zver 2001: 26).

5.2 Urjenje

Vojaški psihologi si prizadevajo razviti učinkovita sredstva za psihološko urjenje nabornikov, profesionalnih častnikov in podčastnikov. Prav tako je njihov cilj povečati operativno pripravljenost enot, v katerih posamezniki delujejo. Bistvo v vojski je zagotoviti čim večjo učinkovitost pri čim manjših stroških in v čim krajšem času, kar pa ni lahka naloga, saj postajajo sistemi vse bolj kompleksni.

Raziskovalni poudarki so na razvoju modelov za spoznavno in informacijsko predelavo, razumevanju zahtev in nalog, ki nastajajo pri urjenju, merjenju izvajanja urjenja s posebnimi postopki, uporabi širokega sistema pripomočkov za urjenje vojakov, častnikov in podčastnikov – uporaba simulatorjev, urjenje veščine vojskovanja ob podpori računalniške simulacije ipd. (Arnejčič 2005: 25). Na skupnih vajah vojaških enot skušajo npr. ustvariti takšne situacije, ki odgovarjajo pogojem bojevanja in uporabi sredstev za masovno uničevanje. Na ta način vojake privadijo na težave, kar bi jim v boju omogočalo uspešnejše preživetje (Alibegić, Vidmar 2002: 20).

Osnovni cilj urjenja je, da se vojak kot osebnost okrepi in utrdi, da lahko uspešno obvlada vse nasprotujoče si situacije, ki se pojavijo v času bojevanja, in da hkrati

ohrani visok nivo bojne morale. Tekom urjenja vojake naučijo, da med izvajanjem vojaških nalog ne smejo razmišljati o ranah, ujetništvu, nostalgичnih občutkih (Alibegić, Vidmar 2002: 20). Vojak se uri za uspešno bojevanje, za ubijanje. Le dril je tisti, ki pomaga pri ubijanju, pripravljane na trenutek, ko srce bije do 300-krat na minuto, ko se čelni del možganov izključi in medmožgani ukazujejo in avtomatsko odločajo, kaj je treba storiti. Kaj je potrebno storiti, se vojak nauči na strelnem treningu – nič več s streljanjem v tarčo, temveč s streljanjem na nekaj človeku podobnega (Dovoljenje za ubijanje, 2003).

Posameznik se uri za uporabo, popravilo in vzdrževanje vedno bolj zapletene opreme, se pripravlja na izvrševanje nalog v neugodnih razmerah. Uriti mora povsem osnovne veščine (npr. matematiko), vojaške veščine (npr. streljanje) in tudi posebne poklicne spretnosti (npr. elektroniko). Posameznik mora biti izurjen za skupno delo oz. delo v timu ter v večjih, med seboj povezanih, enotah. Potrebno je nenehno vzdrževanje posameznih in skupnih veščin (Driskell, Olmstead 1989: 43-54).

Cilj vojaške psihologije je izuriti vsakega pripadnika oboroženih sil, da zavestno in spretno upravlja z orožjem. Zavedati se moramo, da se vojne odvijajo (in se bodo tudi v prihodnosti) v vedno težjih okoliščinah, različnih vremenskih situacijah, ponoči, in da gre za uporabo tehnološko vedno bolj razvitega orožja. Zato je zelo pomembno, da vojaka naučimo, kako se znajti v taki situaciji, kako se bojevati, kako opazovati ipd. Z vedno novimi metodami urjenja pa dosegamo tudi večjo učinkovitost vojakov pri uporabi orožja (Kronja 1973: 24). Zanimivo je vprašanje, ali vojak v času bojevanja svoje orožje dejansko uporabi (oz. je uporabil) proti sovražniku? Dave Grossman, nekdanji ranger v vojski, profesor psihologije na West Pointu in avtor dela *On Killing* pravi, da v skoraj vsakem vojaku preži pacifist. Navaja, da je v drugi svetovni vojni le 15-20 odstotkov vseh Američanov uporabljalo svoje orožje za ubijanje. V korejski vojni jih je streljalo že 55 odstotkov, v Vietnamu pa je že 90-95 odstotkov vojakov ciljalo na sovražnika. Tega so jih naučili inštruktorji. Tega so se naučili skozi urjenje. Nikoli prej jih ni bilo toliko, ki bi zavestno ubijali, kot v vietnamski vojni. In nikoli toliko, ki so se po vojni spremenili v psihične razvaline (Dovoljenje za ubijanje, 2003).

5.3 Proučevanje osebnosti

Osebnost je zelo zapletena organizacija s poudarjenimi individualnimi lastnostmi in specifičnimi obrzci vedenja, ki jih usmerjajo njeni biološki in sociološko-psihološki motivi. Obenem je tudi socialno bitje, ki v odnosu do okolja reagira zelo aktivno, z lastnim čustvenim doživljanjem, ki ga ne ohranja samo zase, ampak ga prenaša tudi na druge (Jovičević 1983: 8). Je tako posameznikov izviren in sorazmerno trajen način razmišljanja, čustvovanja in vedenja. Fromm (2002: 47) razume osebnost kot celotnost podedovanih in pridobljenih duševnih lastnosti, ki so značilne za nekega posameznika in zaradi katerih je le-ta edinstven. Meni, da smo ljudje enaki, ker smo v enakem človeškem položaju z značilnimi bivanjskimi navskrižji. Smo edinstveni, ker svojo človeško nalogo rešujemo vsak po svoje. Neskončna raznolikost osebnosti pa je sama po sebi značilna za človeška bitja.

Vsi ljudje smo torej enaki, hkrati pa med nami obstajajo razlike. Vsak človek predstavlja svojo osebnost, svojo individualnost. Obnašanje ljudi je različno, zato je potrebno, da odkrivamo vzroke različnega obnašanja. To, da proučuje osebnost, raziskuje strukturo osebnosti, je cilj vojaške psihologije, proučuje dinamiko osebnosti, njen razvoj in možnosti vplivanja nanjo. Konkretno gre za proučevanje osebnosti vojaka v oboroženih silah.

Sodobno bojevanje, katerega rušilna moč je danes skoraj neomejena, a ne absolutna, predstavlja za vojaka velik napor, tako v psihološkem kot fizičnem smislu, predstavlja veliko obremenitev za vse vitalne in psihične funkcije, hkrati pa ustvarja velike napetosti, ki jih vojak pogosto ne more premagati. Pogosto se zgodi, da prihaja ravno zaradi tega do različnih psiholoških motenj. Po Jovičeviću (1983: 8) so faktorji, ki povzročajo psihološke spremembe, lahko notranji ali osebni, kot so emocionalna labilnost, nizek psihološki prag tolerance, razni intrapsihološki konflikti ipd.; lahko pa gre za zunanje faktorje, kot so nesposobnost adaptacije, fizična obremenitev, nevarnost v vojni, slaba hrana, zima, prepovedano spanje ipd.

Tudi v mirnodobnem času je vojak v vojski postavljen pred določene zahteve, katerim se mora prilagoditi. Skupno bivanje z drugimi vojaki, fizični napor, red in disciplina ter številne druge situacije lahko na vojaka vplivajo negativno in izzovejo določene

spremembe. Tu je zelo pomembna tudi naloga častnika. Ta mora prepoznati spremembe pri vedenju svojih vojakov, poznati mora njihovo osebnost in tako pravilno in pravočasno ukrepati, ko je to potrebno. S tem prepreči težje posledice slabšega prilagajanja vojaka v vojski – prepreči nedisciplinirano obnašanje, neizpolnjevanje povelj, slab uspeh pri urjenju, poizkus pobega ter tudi razne oblike in intenzitete pravih psiholoških obolenj (Kronja 1973: 25).

Cilj vojaške psihologije je proučevati osebnost vojakov, častnikov in podčastnikov predvsem v pogojih bojevanja. Reagirane osebnosti v izrednih, katastrofalnih in vojnih razmerah, ki jih spremljajo, poudarjene psihofizične obremenitve, ki imajo velik vpliv na človekovo vedenje, se bistveno razlikuje od vedenja v normalnih, mirnodobnih pogojih. V takšnih razmerah se osebnost spopade z neposredno nevarnostjo, življenjsko je ogrožena, v njeni zavesti pa prevladujeta zaskrbljenost in strah pred smrtjo in poškodbami (Jovičević 1983: 8). Bistvenega pomena je tako proučevanje posameznikovega obnašanja in načinov reagiranja, proučevanje vzrokov različnega obnašanja v različnih situacijah glede na prostor, čas ipd. (Kronja 1973: 32). Z vsem tem se ukvarja vojaška psihologija.

5.4 Obvladovanje strahu

Človek doživlja strah kot trenutno, akutno in neprijetno duševno stanje in kot reakcijo na pojav nevarnosti. To čustveno stanje opozarja ogroženo osebo, da se izogne nevarnosti. Pojavlja se brez sodelovanja posameznikove volje, močno deluje na zoževanje zavesti in posledično povzroča motnje v logičnem mišljenju in presojanju (Jovičević 1983: 27).

Pri vojakih lahko vzroke strahu razdelimo v dve skupini. Prvo vrsto strahu predstavlja tisti strah, ki se lahko pojavi v mirnodobnem času, povzročijo pa ga lahko nove in relativno neznane situacije, številni novi obrazi pri prihodu v vojsko, novi pogoji življenja, katerim se mora vojak prilagoditi, pred vojaka so postavljene nove naloge, vprašanja povezana z disciplino, zahteve ipd. Ta strah se sčasoma postopoma zmanjšuje in tudi izgine. Druga vrsta strahu pa je strah, povezan z vojno in bojnim delovanjem. Izvor strahu predstavlja samo bivanje na bojišču, prav tako bojno delovanje, ko napada sovražnik ali vojak njega (Kolesarić 1992: 47). Vojaku je mnogo lažje v primeru, ko

napada sovražnika, ki je od njega oddaljen. Lažje je torej tistemu, ki z višine več tisoč metrov meče bombe, kajti ne vidi človeškega uničenja, ki ga povzroča njegovo dejanje. Zavore pa rastejo z bližino žrtve, hkrati pa raste tudi verjetnost, da jo bo storilec odnesel z duševnimi posledicami. Prav tako je za posameznika težko, če v žrtvi prepozna samega sebe. Kolikor bolj tuj je obraz drugega, toliko lažje je ubijanje. Že omenjeni Dave Grossman opisuje v svojem delu kot »najintimnejšo brutalnost« vdor z orožjem v telo sovražnika – usmrtitev z bajonetom. Pravi, da so vojaki v prvi svetovni vojni včasih namesto bajoneta raje uporabili kar lopate (Dovoljenje za ubijanje, 2003). Uporaba različnih vrst orožij, sovražna propaganda ipd. izzovejo pri vojaki, kot tudi pri ostalih ljudeh, značilne emocionalne spremembe s ciljem demoralizirati in demobilizirati ljudi. Prihaja do različnih oblik strahov, najpogosteje pa gre za strah pred smrtjo, ranami in možnostjo trajne invalidnosti (Kolesarić 1992: 47). Anthony Swofford, avtor dela *Jarhead* (Marinec), pa navaja, da najhujši strah v boju ni tisti »Bom umrl?«, temveč »Bom lahko opravil svoje delo?« ali »Bom pustil druge na cedilu?«. Pravi, da skupina hkrati zavezuje in razbremenjuje. Zavezuje k ubijanju in razbremenjuje, ker je odgovornost za ubijanje deljena. Nekdo ima pripravljeno strelivo, nekdo ustrelj, nekdo da ukaz. Vsak nosi delček krivde. Zato je vojak boljši ubijalec, če ga podpira skupina. Če nekdo umre, se ubijanje nadaljuje še močneje. Šele ko polovica skupine ni več živa, bojna morala razpade (Dovoljenje za ubijanje, 2003).

V mirnodobnem času ne prihaja do tako značilnih emocionalnih sprememb, do katerih prihaja v vojnem času, a ne glede na to je cilj vojaške psihologije, da že v miru vojake in častnike spozna z vsemi problemi raznih vrst emocij, vsemi vzroki in izvori njihovih sprememb, naravo emocij ipd. Vojaška psihologija lahko nakaže, kako v mirnodobnem času doživljati »pravi vojni« strah in kako doseči, da do strahu ne pride ali pa da tega kompenziramo (Kronja 1973: 26). Vendar pa je pomembno tudi poudariti, da se v mirnodobnem času pri urjenju težko predvidi, kako intenzivno, kdaj in na kakšen način se bo pojavil strah pri vojaku v času vojne.

V dobi sodobnega orožja in bojevanja se od vojaka zahteva, da vloži velike napore v to, kako nadzorovati lasten strah, kako ga kompenzirati, se podrediti lastni volji in se v vojni situaciji kljub vsemu uspešno bojevati z namenom, čim uspešneje opraviti svojo patriotsko dolžnost. Zelo pomembno je, da se častnik in vojak pravočasno seznanita z naravo strahu in vsem tistim, kar sodi zraven. To je v bistvu psihološka priprava, od

katere je poleg ostalih faktorjev odvisno, kako bo vojak nadzoroval svoj strah v vojni. Bolj kot človek pozna neko svojo emocijo, uspešneje jo bo nadzoroval. Še več, v kolikor je človek sposoben razviti nadzor nad strahom in se uspe zoperstaviti izvorom strahu, lahko rečemo, da lahko vsak človek postane »pogumen« (Kronja 1973: 26). Pojav strahu so velikokrat enačili kar s strahopetnostjo. Vendar se je izkazalo, da je to povsem neupravičeno, saj so številni posamezniki, ki so v začetku bojnega delovanja iskreno priznavali strah, kasneje strah tudi uspešno nadzorovali v vseh bojnih situacijah. Glede na to, da se vsak narod pripravlja za obrambo svojega ozemlja, ne le materialno in fizično, temveč tudi v moralno-psihološkem pogledu, je povsem jasno, da se posveča emociji strahu več pozornosti tudi v okviru vojaške psihologije.

5.5 Hrabrost oz. izkazovanje poguma

Predmet proučevanja vojaške psihologije so pogosto posamezni primeri hrabrosti oz. izkazovanje poguma kot posledica agresije močnega nasprotnika. Gre za izkazovanje poguma oz. smiselno in usmerjeno upiranje nevarnosti.

Pogum je obrambna funkcija in sposobnost ogrožene osebe, da se v pogojih delovanja psihičnega stresa tej nevarnosti postavi po robu. Izraža se v aktivnosti, bojevitosti, odporu, vitalnosti in drugih pozitivnih lastnosti osebnosti (Jovičević 1983: 27, 28). Fromm (2002: 50) opredeli pogum kot vedenje, s katerim se skuša doseči nek cilj, ne da bi se bali tvegati svojega udobja, svobode ali življenja. Nadaljuje, da neka vedenjska lastnost lahko skriva mnoge povsem različne značajske lastnosti. Pogumno vedenje lahko spodbudi častihlepnost, tako da bo nek posameznik tvegati tudi svoje življenje, da bi zadovoljil svoje slo po tem, da bi ga občudovali. Vodijo ga lahko tudi samomorilski nagibi, ker zavestno ali nevede ne ceni svojega življenja in se želi uničiti. Pogumno vedenje pa lahko spodbudi tudi navadno pomanjkanje domišljije: posameznik namreč ravna pogumno, ker se ne zaveda nevarnosti, ki ga čakajo. Navsezadnje pa je pogum lahko tudi posledica pristne predanosti ideji ali cilju, za katerega posameznik deluje. Ločimo tudi fizični in moralni pogum. O fizičnem pogumu govorimo, ko posameznik premaga strah pred osebno poškodbo in opravi svojo nalogo ne glede na nevarnost. Moralni pogum pa pomeni premagati tudi druge oblike strahu, to pomeni trdno zagovarjati svoje vrednote, moralna načela in prepričanja. Človek pokaže svoj moralni

pogum tedaj, ko skladno z eno izmed svojih vrednot ali moralnih načel ravna tudi v primeru, ko ni v njegovo korist (Bratušek 2003: 67).

V nevarnih situacijah, predvsem pa v vojnih razmerah, ima izkazovanje poguma pri voditeljih in poveljnikih izjemno pomembno vlogo za ohranitev emocionalnega ravnotežja pri podrejenih. Premalo pogumen in odločen poveljnik še nikoli ni dosegel pomembnejšega uspeha. Fromm (2002: 51) pa je tudi mnenja, da se bo npr. častnik v bitki vedel v različnih okoliščinah povsem drugače, če njegov pogum spodbudi predanost ideji, ne pa osebno častihlepje. V prvem primeru ne bo napadel, če tveganja niso sorazmerna s taktičnimi cilji, ki jih mora doseči. Če pa ga žene nečimrnost, ga lahko ta strast naredi slepega za nevarnosti, ki grozijo njemu in njegovim vojakom. Njegova vedenjska lastnost »pogum«, je v drugem primeru zelo dvomljiva vrлина.

Pomembna vloga psihologije pri vsem tem je, da vojaka že v mirnodobnem času s premagovanjem psihofizičnih težav in obremenitev pripravljamo na vojne razmere, v katerih bo moral pokazati svoj pogum. Vojak, ki je preživel več nevarnih vojnih situacij, si je pridobil dragocene izkušnje, kako se mora vesti v podobnih okoliščinah. Pogumne osebnosti se lahko izoblikujejo samo v naporih iz mirnodobnih in vojnih razmer. Ali kot navaja Jovičević (1983: 52): »Ni mogoče vzgojiti pogumnega človeka, če ga ne postavimo v položaj in razmere, v katerih bo lahko pokazal svoj pogum.«

5.6 Motivacija, morala in volja do bojevanja

Motivacija predstavlja sestavni, gibalni del vsake osebnosti. Človeka spodbuja k akciji in usmerja njegovo vedenje ne glede na to, ali gre za primarne ali za sekundarne psihološke motive. Če človekovi motivi niso ustrezno zadovoljeni, lahko vplivajo na manifestiranje različnih oblik neprilagojenega vedenja (Jovičević 1983: 68). Motivacijo lahko opredelimo kot notranje procese, ki aktivirajo, vodijo in vzdržujejo vedenje (Areh 2003: 143 po Baron 2001). Damjanović (1989: 16 po Mijatović 1974: 1) pa navaja, da motivacija ni le proces, temveč tudi stanje (nivo motivacije za določeno aktivnost), cilj (razviti zadostno stopnjo motivacije za določeno aktivnost) in rezultat (dosežena stopnja motivacije).

Človeka vodijo in motivirajo v življenju na eni strani potrebe in druge spodbude, ki nas silijo k določenim aktivnostim in obnašanju. Po drugi strani pa obstajajo tudi motivacijski pojavi, ki na nas delujejo s svojo privlačno močjo. Ljudi po Musku (Lamovec, 1994) ne motivirajo le instinkti, nagoni, potrebe in drugi motivi potiskanja, temveč tudi cilji, smotri, vrednote, načela in ideali (Jazbinšek 2002: 25).

Vedno pogosteje se zastavlja vprašanje, kako motivirati človeka za bojevanje v vojni, ga motivirati, da se pridruži vojski, v kateri je lahko jutri pohabljen ali pa celo izgubi življenje. Nekaterim predstavlja motivacijo za bojevanje solidno plačilo, drugim spodbuda s patriotskimi besedami, kot sta hrabrost in junaštvo. Sodobni motivatorji se poslužujejo raznih gesel na jumbo plakatih (Arnejčič 2006: 28). Vendar, ali je to danes dovolj? Psiholog Erich Fromm meni o motivaciji za vojno takole: »Vojna ima do določene mere za posledico prevrednotenje vseh vrednot. Povzroči, da pridejo do izraza globoko zakoreninjeni človekovi nagibi, kot sta altruizem in občutek solidarnosti – nagiba, ki sta zaradi egoizma in konkurenčnega boja sodobnega človeka v mirnih časih zatrta. Razredne razlike povsem izginejo ali pa vsaj do določene mere ... Vojna je posreden upor zoper krivičnost, neenakost in dolgčas, ki v mirnem času obvladujejo družbeno življenje. Če bi bilo v mirnem življenju državljanov dovolj prostora za pustolovščine, solidarnost, enakost in idealizem, ki jih je moč najti v vojni, bi najbrž ljudi zelo težko prepričali, naj se gredo vojskovat« (Kako vojak zdrži v vojni, 1991).

Pomemben predmet proučevanja vojaške psihologije je tudi morala. Njen pomen so poznali že stari Grki, saj je vsem dobro znana izjava Ksenofonta, ki pravi, da število in moč prinašata zmago v vojni, a bo armada, ki gre v bitko močnejša v duhu, porazila svoje nasprotnike (Polič 1993: 34). Za krepitev bojne morale je skrbel tudi sam tovariš Tito, ki je nekoč dejal: »Naš boj bo težak. Pogosto bomo brez hrane, pogosto tudi brez streliva. A ne smemo se predati « (Kronja 1973: 24)!

Obstajajo različne opredelitve, kaj morala je. A ne glede na vse se vsi avtorji strinjajo o njeni pomembnosti v vojni. Nekateri jo preprosto opredeljujejo kot »tiste psihološke sile v bojni skupini, ki ženejo njene člane v borbo«, drugi so mnenja, da je morala zmožnost katerekoli skupine, da složno deluje zaradi skupnega cilja ali da opravi nalogo v katerihkoli pogojih oz. do meje lastne zmogljivosti (Polič 1993: 34). Pomembno pozornost moralni moči vojske in razmerju med lastno in nasprotnikovo moralno močjo

namenja tudi Lubi (2004: 93). Meni, da je moralno stanje vojaške enote eden od najpomembnejših dejavnikov vojaškega vodenja in da morala odraža voljo posameznika in vojaškega kolektiva za izvršitev določene naloge. Meni, da na moralno stanje vojaške enote in posameznika pomembno vplivajo trenutni (bojni) položaj, kako je enota popolnjena, kakšne so izkušnje enot iz preteklih bojev, kakovost organiziranosti enote, materialna zagotovitev enote, skrb za ranjence, bolnike, sposobnost vodstvenega kadra ipd. Razvijanje morale je v posameznih državah glavni cilj vojaškega usposabljanja.

Tako kot sta pomembni motivacija in morala, je potrebna vsakemu človeku tudi volja. Vsak vojak pa jo vedno potrebuje za lažje nadzorovanje vseh težav in ovir.

5.7 Vojska kot delujoča celota – učinkovitost delovanja v skupini

V vsaki organizaciji lahko govorimo o določenem vzdušju, ki je posledica delovanja celote faktorjev v organizaciji in vpliva na celoto dogajanj v organizaciji. Vzdušje ima lahko pozitiven ali negativen vpliv na doseganje storilnostnih ciljev ter na uresničevanje socialno-emocionalnih odnosov v organizaciji. Dejavniki, ki vplivajo na vzdušje, so delovno mesto s pogoji dela, struktura skupine, ljudje ter procesi, ki v organizaciji nastanejo kot posledica interakcije med ljudmi in strukturo. Omenjena interakcija pa je hkrati posledica in vzrok določene socialnopsihološke klime (vzdušja) (Cerovac 2004: 13 po Rus, V.S.)

Prihod posameznika v vojsko pomeni zanj veliko spremembo, saj se tu organizacija in pogoji vojaškega življenja bistveno razlikujejo od civilnega. Življenje v vojski zahteva privajanje, prilagoditev neznanim ljudem in drugačnim socialnim odnosom ter učenje novih oblik obnašanja. Posameznik zapusti vlogo iz civilnega življenja in prevzame vlogo (dolžnost) in položaj v vojaški ureditvi (Kljaić 1992: 39). Vojska kot celota predstavlja velik kolektiv, *formalno skupino*, ki se nenehno razvija, dograjuje ob delovanju zunanjih dejavnikov v vojski in z neposrednimi akcijami posameznika in kolektiva v celoti, se spreminja in obnavlja. Vojaška enota postane kolektiv v pravem smislu v tisti fazi svojega razvoja, ko je strukturirana, ko vsak posameznik spozna svoj položaj in vlogo, ki jo je sprejel v okviru discipline in norm vojaškega življenja, enotnosti misli in akcije in ko prevzame polno odgovornost, odvisno od svojega statusa in nalog, ki so mu zaupane (Jovičević 1983: 153).

Cilj vojaške psihologije je spoznati, kaj vse se dogaja v kolektivu, ali lahko pride do nesoglasij in zakaj, kaj ustvarja socialno klimo v kolektivu, zakaj prihaja do nastanka *neformalnih skupin*⁴, kakšen pomen imajo te skupine ipd. Kot pišeta Alibegić in Vidmar (2002: 22) je osnovna naloga vojaških psihologov oblikovanje vojaških kolektivov, iz različnih individualnosti narediti en močan skupinski duh, organizacijo, v kateri je pomembna le enota, za vojake nova primarna družina. Cilj je narediti kolektivno zavest tako močno, da prekrije vse individualnosti, narediti vojake do konca zveste svoji enoti⁵. Jovičević (1983: 153) nadaljuje, da se v vojaškem kolektivu tako izoblikujejo zrele osebnosti vojakov in poveljnikov, da pride do razvoja njihovih individualnih psiholoških kvalitete, razvoja samostojnosti in svobodnega mišljenja. Kljub vsemu pa se ne sme zanemariti, da je posameznik osebnost s svojimi emocionalnimi doživljanji, psihološkimi pretresi ter svojim načinom reagiranja in vedenja (Jovičević 1983: 143).

Za vojaški sistem je tako zelo pomembno učinkovito delovanje timov in njihovo usposabljanje, saj vojaško osebje skoraj nikoli ne deluje individualno. Prav tako se dostikrat zgodi, da so skupine pri reševanju problemov učinkovitejše kot posamezniki, če ne drugega zato, da nadomestijo manjkajoče ljudi v timih, če je to potrebno. Tim pa nudi tudi emocionalno podporo, kohezijo in motivacijo, kar je v aktivnostih, kot je bojevanje, nujno potrebno (Masten 2002: 18). Vojaški kolektiv mora biti kot skupina v izrednih situacijah dobro organiziran, njegovi člani pa morajo biti pripravljene delovati za skupne cilje in naloge ne glede na vpliv psihofizičnih stresov in obremenitev (Jovičević 1983: 143). Emocionalne in socialne vezi in interakcije, ki se izražajo v tovarištvu, prijateljstvu, vzajemnem zaupanju in sodelovanju med vojaki in poveljujočimi, so osnovni vzvod enotnosti, moči in bojne morale vojaškega kolektiva. Razvijanje močnega kolektivnega duha in medsebojnega zaupanja je osnovni pogoj nepremagljivosti in neuničljivosti vsake vojaške enote ali skupine (Jovičević 1983: 154-160).

---

⁴ Neformalne skupine nastanejo z medsebojnim povezovanjem med ljudmi. Ukvarjajo se z zadevami, ki niso uradno delovne, ampak se nanašajo na zadovoljevanje interesov, potrebo po pomoči, po razvijanju prijateljstva ipd. Lahko podpirajo ali ovirajo cilje v skupini ali pa so do njih nevtralne (Primožič 2002: 91).

⁵ *Sempre fi*- vedno zvesti je osnovno načelo, zaščitni znak ameriških marincev (Alibegić, Vidmar 2002: 22).

5.8 Učinkovitost vojaškega vodenja

»Vojaško vodenje je proces usmerjanja vojaških enot in posameznikov pri uresničevanju postavljenih ciljev vojaške organizacije, ki ga izvajajo posamezniki ali vodstvena telesa« (Lubi 2004: 85). Z vodenjem mislimo na vedenje skupine, usmerjene k določenim aktivnostim zaradi doseganja ciljev, ki so skupni članom skupine in njihovemu vodji, ki ima največji vpliv na dinamiko skupine (Jovičević 1983: 148). Vojaško vodenje usmerja dejavnost vojaške organizacije. To je nepretrgan proces zbiranja podatkov, analize, odločanja, dodeljevanja nalog in nadzora nad doseženimi rezultati (Bratušek 2003: 65).

Pomemben dejavnik, ki vpliva na učinkovitost vojaškega vodenja, so značilnosti vojaškega vodje. Bratušek (Military Leadership 1990: 3-4) navaja, da potrebuje vojaški poveljnik nekatere osebnostne lastnosti, zaradi katerih je delo z ljudmi lažje in uspešnejše. Znati mora pravilno oceniti sposobnosti in motivacijo svojih podrejenih, v enoti ki jo vodi pa ustvariti ozračje, v katerem bodo njegovi podrejeni čutili spodbudo za dejavno sodelovanje in mu pomagali pri uresnitvi naloge. Vodja si mora znati ustvariti tudi realno podobo o tem, kaj je, kaj zna in kaj je sposoben storiti. Vedeti mora, v čem je njegova moč, v čem so njegove slabosti, kakšne so njegove zmogljivosti in omejitve, da lahko obvlada sebe in uspešno vodi podrejene vojake (Bratušek 2003: 65, 66). Da bi poveljujoči lahko uspešno vodil svojo enoto, mora v vseh pogledih dobro poznati svoje podrejene, svoje vojake, njihove sposobnosti, potencialne možnosti in odnose med njimi. Samo na ta način bo mogel realno presoditi, kateri poveljnik ali vojak bo sposoben izpolniti določene naloge v miru ali vojni (Jovičević 1983: 154). Pomembna naloga vojaških poveljnikov je tudi ta, da se naučijo prepoznati znake, ki kažejo, da je enota na robu svojih emocionalnih zmožnosti (Alibegić, Vidmar 2002: 22). Kot pravi tudi Zver (2001: 21, 22 po Stammers, Patrick 1975: 21, 22), je torej stalna naloga poveljujočih na vseh nivojih vodenja in poveljevanja spremljanje in ocena psihološkega stanja in izvajanje nalog v psihološki pripravi. Osnovno nalogo za spremljanje, ocenjevanje in izgradnjo psihološkega stanja nosi poveljujoči. On spremlja in ocenjuje psihološko stanje z vidika bojne pripravljenosti, če je potrebno, začne z njegovo krepitvijo, predstavlja svoje predloge svojim nadrejenim in izvaja njihova povelja za krepitev bojne pripravljenosti. To je stalna naloga in proces.

Ni presenetljivo, da so psihologi tako veliko pozornosti posvečali ravno raziskovanju psiholoških vidikov vodenja enot. Kot že rečeno, so se posebej ukvarjali z utrjevanjem zaželenih osebnostnih značilnosti poveljnikov in tako prišli do naslednjih ugotovitev. Vojaški vodja mora biti s svojimi osebnostnimi lastnostmi zgled svojim podrejenim, imeti mora močan in spoštovanja vreden značaj, se ravnati skladno s profesionalno vojaško etiko in biti sposoben reševati zapletene etične dileme. Predvsem pa vodilne v vojski odlikujejo individualne lastnosti, kot so: pogum, ki se pojavlja kot fizični in moralni, iskrenost, strokovnost (kompetentnost) in privrženost (Bratušek 2003: 66-68). Raziskave ameriških vojaških psihologov so bile celo tako temeljite, da so prišli do ugotovitve, da obstajata dva tipa vojaških poveljnikov, in sicer poveljnik v miru in poveljnik v vojni. Dober poveljnik v obdobju miru je tisti, pri katerem prevladuje t. i. tehnična komponenta: vztrajnost pri delu, vzpostavitev jasne komunikacije, dober vtis pri podrejenih o strokovnem znanju ipd. Dober poveljnik v času vojne pa je tisti, pri katerem je v ospredju osebnostno-motivacijska komponenta: daje natančne in jasne ukaze, izraža skrb za svoje ljudi in je dober model podrejenim (Alibegić, Vidmar 2002: 21). Dobre bojne voditelje psihologi opisujejo tudi z lastnostmi kot so: hrabrost (neustrašnost, pogum, drznost, junaštvo, napadalnost ipd.), osebnostna integriteta (poštenost, mirnost, skromnost ipd.) ter prilagodljivost (prilagodljiv, hiter v akciji, hiter v odločanju, jasnih misli ipd.) (Bratušek 2003: 72).

Psihologi so kmalu po uveljavitvi stroke in poglobljenem opazovanju vojaške organizacije tudi opazili, da je ljudi v vojaški organizaciji mogoče voditi le, če to sami želijo. Če tega ne želijo, jih je mogoče v to prisiliti. Toda mnogo bolj gospodarno in uspešno je mogoče voditi ljudi brez prisile. To je eden od poglobljenih razlogov za razmah psihološke službe v vojaških postojankah in vojašnicah (Arnejčič 2005: 31). Vendar za vodenje enot ni dovolj, da poveljniku damo čin in enoto. Med vojaki je še vedno dostikrat prisoten strah, da bodo umrli ravno zaradi nesposobnosti poveljujočih. Veliko primerov je bilo, ko so vojaki sami ubili nesposobnega poveljnika in na ta način poskušali rešiti svoja življenja, po drugi strani pa je bilo tudi veliko vojakov, pripravljenih dati življenje za sposobnega poveljnika.

5.9 Stresorji v okolju in stres

Razni stresorji v okolju, ki otežujejo vzdrževanje zdravja vojakov ob hkratnem povečanju njihove dejavnosti v stresnem vojaškem okolju, predstavljajo pomembno področje proučevanja vojaške psihologije. Hkrati gre za proučevanje reakcij in znakov stresa. Psihološka literatura opredeljuje stres kot preobremenjenost, ki ogroža posameznikovo fizično in duševno integriteto. Grožnja prihaja od zunaj, povzročajo pa jo fizični (npr. vročina, mraz), biološki (npr. lakota, žeja), psihološki (npr. pričakovanje vojne) ali socialni (npr. vojna) dejavniki (Pečjak 1995: 260).

Vojaki so velikokrat izpostavljeni škodljivim operativnim razmeram dela, kot so nepretrgano delovanje v bojnih operacijah brez spanja, delovanje v zahtevnih vremenskih in okoljskih razmerah – prevelik hrup, mraz, delovanje na visoki nadmorski višini ipd. (Arnejčič 2005: 25). Velikokrat gre za nenehen napor, potrebno pozornost, podaljšane neprekinjene aktivnosti z njihovimi ponovitvami in veliko porabo energije. Vojaki opravljajo naloge, ki zahtevajo velik fizičen napor (dolgi pohodi, kopanje zaklonišča, izvajanje udara ipd.) ali npr. dolgo obdobje budnosti (radarsko opazovanje, straža ipd.), kar pa lahko na posameznika deluje zelo stresno (Krueger 1991: 256). Kotnik (Wass de Czege 1996: 74) tudi navaja, da bosta visok operacijski tempo in pričakovana izolacija zaradi velike razpršenosti enot na sodobnem bojišču povzročila nove in (še) intenzivnejše stresne situacije, ki jim bodo izpostavljeni tako vojaki kot tudi (pod)častniki (Kotnik-Dvojmoč 2002: 272).

Moč stresa je odvisna od človekovih reakcij nanj. Kadar posameznik obvladuje razmere, je stres manjši ali pa do njega sploh ne pride (Pečjak 1995: 260). Reakcije in znaki stresa se lahko pojavijo neposredno po izpostavljenosti stresnim situacijam ali kasneje. Vsak posameznik reagira na stresne situacije na povsem svoj način; bolj ali manj burno, s takšnimi ali drugačnimi simptomi. Dejstvo pa je, da stres, ki ga ne uspemo obvladati, slej ko prej vodi v težave z zdravjem, težave v medosebnih odnosih, izgorevanje ipd. Jukić in Muačević (1992: 17-27) pišeta o tem, da povzroči stres razne čustvene reakcije: tesnobo, preplavljenost s čustvi, otopelost, depresivnost, jezo, žalost, obupanost, umik, strah, razdražljivost, občutek krivde ipd. Prav tako vpliva na mišljenje, saj lahko povzroči zmedenost, počasnost, težave s koncentracijo, odločanjem, reševanjem problemov, zoži pozornost itd. Telesni znaki, ki kažejo na stres, pa se

kažejo kot slabost, drhtenje, znojenje, vrtoglavica, srh, motnje dihanja, utrujenost, nespečnost, bolečine, motnje spanja, nemir, zloraba alkohola, kardiološke težave ipd. Torej, poleg mišljenja so prizadete tudi druge spoznavne funkcije kot zaznavanje, pozornost, spomin, učenje, posameznik pa zaznava prave iluzije in stvari, ki bi jih rad videl ali pa jih v strahu celo pričakuje (Pečjak 1995: 265).

Pred opravljanjem bolj stresnih vojaških dolžnosti psihologi navadno tako izvajajo določene psihološke priprave, ki so namenjene lažjemu soočanju s prihodnjimi stresnimi situacijami⁶ (Strniša in dr. 2002: 26).

5.10 Travme

Pogosto se proučujejo razni primeri travm, tako fizičnih kot psihičnih (naravne nesreče, nesreče z velikim številom žrtev, spolni ali drugi napad, smrt otroka, ugrabitev, samomor, travmatična smrt v družini, smrt sodelavca pri opravljanju dolžnosti, z vojno povezane smrti civilistov). Pri travmatskem dogodku gre za dogodek izven meja običajnih izkušenj, ki je pogosto nenaden ali nepričakovan, poruši posameznikov občutek nadzora, vključuje zaznavanje življenjske nevarnosti, lahko pa tudi elemente fizične ali emocionalne izgube. Travmatskih dogodkov ni mogoče predvideti, prav tako ni mogoče preprečiti stresa ob travmatskih dogodkih. Je pa lastno odpornost mogoče okrepiti z vzdrževanjem zdravja (Psihošola 2006).

Razvita industrija in vse bolj sodoben način življenja ter psihični stresi, ki jih doživlja človek, povzročajo, da postajajo fizične in psihične travme vse pogostejše, tudi v vojski. Cilj vojaške psihologije je spoznati vzroke travm, jih preprečiti in vojake zaščititi, da bi do travme sploh prišlo (Kronja 1973: 29). Vendar travma nima vselej le neugodnih posledic – deluje lahko tudi vzpodbudno, mobilizira energijo in moč, ki posamezniku omogočata premagovati nevšečnosti, ki so se pojavile s samim dogodkom.

Posebna je tudi knjiga avtorjev Michaela in Gaila, *Scars and Stripes, Healing the wounds of war*, ki jo namenjata vojnim veteranom, kot pomoč, da bi se ti lažje

---

⁶ V primeru vojaških obveznikov je bila pomembna zlasti priprava na nočno stražo, ki je zajemala redne vojaško-strokovne vsebine usposabljanja na stražo, nočno vajo straže na terenu in psihološko pripravo na stražo, ki jo je izvajal psiholog (Strniša in dr. 2002: 26).

identificirali in govorili o zakopanih vojnih dejstvih. Knjiga prikazuje oz. nakaže »nove poti« in tehnike okrevanja za vse tiste, ki še vedno trpijo za depresijo, posttravmatsko stresno motnjo, nezmožnostjo ponovne integracije ipd. Okrevanje po travmatskem dogodku naj bi se po njunem začelo šele takrat, ko se posameznik sprijazni z bolečino, ki se je dolgo izogiba, žaluje za izgubami, oprostí sebi in drugim ter ponovno zaživi. Podobno razmišlja tudi teologinja Dorothea Sölle. *Potlačiti- ubogati- pozabiti* naj bi bil mehanizem, ki bi vojaku pomagal premagati svojo preteklost. Meni, da vojak po vojaški navadi zanika izgube in bolečino. Žalovanje ni mogoče. Cena pa je panični strah pred človekovo bližino, nesposobnost navezovanja stikov, nesposobnost za ljubezen, za upanje in nežnost. Prav tako navaja, da se je približno petdeset odstotkov vietnamskih veteranov šele po psihiatričnem zdravljenju spet lahko vključilo v družbo (Kako vojak zdrži v vojni, 1991).

5.11 Propaganda

Polič (po Šiber, 1992) opredeli propagando kot »namerno in načrtno vplivanje na spreminjanje in nadziranje stališč zaradi ustvarjanja dovzetnosti za določen način vedenja«. V najbolj nevtralnem smislu se nanaša na širjenje ali promocijo idej, vendar pa jo danes mnogi povezujejo z lažmi, zavajanjem, pranjem možganov, manipulacijo, psihološko vojno ipd. (Polič 2003: 18). Ameriški vojni priročnik navaja, da pojem psihološka vojna označuje »načrtno uporabo propagande in drugih aktivnosti med vojno ali stanjem pripravljenosti z namenom vplivati na mišljenje, občutenje, stališča in vedenje nasprotnikov, nevtralnih in tudi prijateljsko naklonjenih skupin« (Zvonarevič, 1985 v Pečjak 1995: 267).

Vojna propaganda želi svoje cilje doseči v vojnih pogojih oz. tik pred izbruhom vojne s ciljem kar najbolje povečati sodelovanje ljudi v dejavnostih lastne skupine (ustvarjanje občutka pripadnosti, krepitev čustvenega odnosa do domovine, ustvarjanje samozaupanja ipd.) in kar najbolj zmanjšati udeležbo sovražnika v dejavnostih lastne skupine (ustvarjanje nezaupanja, povzročati izgubo samozaupanja ipd.) (Polič 2003: 18). Namen propagande je, da ljudje sprejmejo stališča, ki ustrezajo propagandistu, ali da sprejmejo določene vedenjske vzorce. Vojna propaganda uporablja niz posebnih prijemov in izbira določene tarče. Vpliva na kohezivnost oz. nastanek notranjih razprtij, postavlja skupine v nasprotje, prav tako ljudi in njihove voditelje, precenjuje krizne

razmere, ustvarja občutek krivde, poudarja strahote vojne, lahko brani ali napada nekaj, razvija se v času, usmerja se na vsakega konkretno vendar različno k vsakim delom prebivalstva, gradi na avtoriteti, uporablja besednjak ciljne skupine, se ponavlja itd. Včasih je hujskaška, včasih povezovalna (Polič 2003: 19). Zgodovinsko je znano, kako velik pomen je propagandi posvečala nacistična Nemčija. Na izkušnjah Nemčije so tudi druge države razvijale propagandno dejavnost. Na enem izmed svojih nastopov leta 1939 je Hitler izrekel: »Namesto običajne artilerijske priprave bo za frontalni napad pehote v rovovski vojni delovala revolucionarna propaganda z namenom psihično zlomiti sovražnika, preden začne delovati vojska ... Duševna zmedenost, kontradiktornost občutkov in čustev, neodločnost in panika – to je naše orožje« (Alibegić, Vidmar 2002: 22). Hladnokrvno, kakor o računalniški igrici, so mediji poročali tudi o zalivski vojni. Vojaška cenzura je prepovedala objavljanje vojaških informacij, a tudi natančnih števil o obsegu trpljenja, o ranjenih in mrtvih. Prav tako ostajajo skopa pričevanja udeležencev vojne, saj so jih »vojaške oblasti« prav tako cenzurirale ali jih vsaj skušale cenzurirati (Kako vojak zdrži v vojni, 1991).

Cilj vojaške psihologije je pojasniti, kako deluje propaganda v vojni in miru in kako se upreti njenemu škodljivemu delovanju, ki vpliva zlasti na bojno moralo posameznika oz. skupine. Vojaka je potrebno čim boljše seznaniti z metodami in sredstvi propagande, ker se bo le tako lahko uspešno zoperstavil negativnim vplivom sovražne propagande. Naloga psihologa po Alibegiću in Vidmarju (2002: 23) torej je, da pojasnjuje dejstva in namere sovražnika. Njegova vloga v propagandnih dejavnostih je dvojna. Na eni strani je psiholog tisti, ki osmisli, koordinira in izvaja psihološko-propagandno dejavnost, istočasno pa je tudi tisti, ki pripravlja ukrepe in zaščito proti taki dejavnosti. Tu lahko govorimo kar o psihološki vojni oz. o vojni psihologov. Pripraviti dobro delujočo propagando in istočasno dobro obrambo pred propagando, ki jo pripravlja stanovski kolega nasprotne strani, je želja vsakega vojaškega psihologa, ki se ukvarja s tovrstno dejavnostjo.

5.12 Raziskave mnenj zaposlenih v vojaškem sistemu

Vse več pozornosti se namenja anketnim raziskavam, namenjenim ugotavljanju mnenj zaposlenih v vojaškem sistemu. Pomembno je vedeti, kako se formira mnenje pri zaposlenih v vojaškem sistemu, katere so njegove značilnosti, kako vpliva na organizacijo vodenja ter poveljevanja, kakšni so vplivi psiholoških faktorjev na oblikovanje le tega ipd. Vojaška psihologija se ukvarja z vprašanjem, ali obstajajo določene specifičnosti mnenja zaposlenih v vojski, za razliko od javnega mnenja pri ostalem delu prebivalstva, in ali se lahko vpliva na mnenje zaposlenih v vojaškem sistemu (Kronja 1973: 30). Pri anketnih raziskavah, ki jih opravljajo vojaški psihologi, gre za klasično zbiranje podatkov z uporabnim raziskovanjem, študije in analize podatkovnih baz z namenom nuditi podporo tistim, ki sprejemajo odločitve v vojaškem oz. obrambnem sistemu (Arnejčič 2005: 25).

5.13 Upravljanje tehnologije in človeškega dejavnika

Sodobna tehnika postavlja človeka (bojevnika) v nove odnose, s tem tudi v nove psihološke odnose. Vsi problemi, s katerimi se srečuje človek v odnosu do orožja ali vojne tehnike, so vprašanja vojaške psihologije (Kronja 1973: 30). Morda je celo najpomembnejši prispevek pri proučevanju človeškega dejavnika in tehnologije ravno dokazovanje, da je povezava človek – stroj (mehanizem), prej kot pa stroj sam, osnovno (temeljno) vojaško jedro. V preteklosti so obstajali celo primeri, da so nekaterim orožjem zmanjšali grozljivost, in sicer tako, da so jih »humanizirali« in jih tako naredili manj nevarne, s ciljem zmanjšati pomembnost tega, zlasti psihološko, zelo učinkovitega orožja. V prvi svetovni vojni so imeli top z imenom »Debela Berta«, drugo svetovno vojno sta končali atomski bombi, ki sta se imenovali »Mali deček« in »Debeluh«. Prav tako so nemški vojaki sovjetski metalec raket krstili za »Stalinove orgle« (Kako vojak zdrži v vojni, 1991). Danes pa postaja delo psihologov na področju upravljanja tehnologije in človeškega dejavnika vse bolj strogo, saj postaja tehnologija vse bolj napredna, sistemi pa vse bolj kompleksni (Driskell, Olmstead 1989: 43-54).

Gre torej za proučevanje področja upravljanja z novo tehnologijo in orožji. Pomembno je učinkovito uporabiti tehniko, s katero razpolagamo, oz. vsaj te tehnike ne uničiti. Npr. nesmiselna in netipična razporeditev elementov v letalu pod določenimi pogoji

poveča možnost napak pri njihovi uporabi, kar je lahko dejavnik pri letalski nesreči. To pa pomeni veliko škodo tako z vidika neučinkovitega delovanja kot tudi s finančnega vidika (Masten 1999: 101). Glede na to, da postajajo vojaški sistemi in oprema vse bolj zapleteni, je glavni cilj raziskovalnega področja izboljšati človekovo izvajanje in obenem omejiti obremenitve pri delu ter vpliv akutnega stresa na vojake, častnike in podčastnike. Največ pozornosti se namenja raziskavam o sprejemanju odločitev v vojaški organizaciji ob pomoči umetne inteligence in ekspertnih sistemov (Arnejčič 2005: 25). A ne glede na sofisticiranost vojaške tehnologije in tehnike, po generalu Paytonu, » v vojni še vedno zmagujejo ljudje in ne tehnika« (Masten 1999: 99).

5.14 Priprave na mirovne operacije

Vedno več se psihologi v okviru vojaške psihologije ukvarjajo s pripravami vojakov na stres ob odpravi na mirovne operacije in na njihovo vrnitev domov. Gre za pomoč pri fizičnem in emocionalnem usklajevanju zahtev v zvezi z odhodom na dolžnost za daljše časovno obdobje. Ločitev od domačega okolja ni trenuten dogodek, ampak dolgotrajnejši miselni proces, ki pred posameznika postavlja večje ali manjše psihične izzive, s katerimi se mora soočiti. Psihološke priprave na mirovne misije v SV glede na ciljno skupino delimo na dva dela. Prvi del je namenjen predvsem vojakom, udeležencem mirovne operacije, drugi pa poveljujočim oziroma vodjem na mirovni operaciji.

Pred začetkom tovrstnih operacij, posebej operacij ohranjanja miru, so tako potrebni daljši in intenzivni pripravljalni tečajji, na katerih s pomočjo različnih psiholoških metod in tehnik pripadnike v tovrstnih akcijah neposredno pripravljajo na naloge, ki jih bodo opravljali. Vendar pa je taka priprava kljub vsemu lahko le omejena, saj je tovrstne operacije mogoče popolno tako po obsegu, trajanju in intenzivnosti stresnih dejavnikov doživeti samo pri izvajanju konkretne naloge (Kotnik-Dvojmoč 2002: 272, 273). Posebne psihološke priprave pred odhodom na misije na vojna območja temeljijo na programih t. i. stresnega managementa. Namen priprav je redukcija ali zaščita pred resnim distresom. Programi vključujejo pripravo enote za izvajanje nalog na visoko travmatičnih področjih, treninge, osredotočene na kontrolo telesa in imunizacijo pred stresom, ter individualne in skupinske tehnike za zmanjševanje stresa (Strniša in dr. 2002: 26).

Vrnitev v domače okolje je del ciklusa odhoda na misije. Stres ob vrnitvi se nanaša na fizične in emocionalne zahteve, ki jih doživljajo vsi družinski člani približno v času, ko se pripadnik vrača domov ali pa prihaja na dopust. Vrnitev prav tako kot odhod pripadnika vnaša spremembe v ravnovesje in stabilnost družine. Kotnik - Dvojmoč (2002: 273) tako pravi, da so zato podobni tečaji, kot pred odhodom na misijo, potrebni tudi po vrnitvi iz operacije, saj se dostikrat zgodi, da so posamezniki zaradi soočanja s praviloma zelo kruto realnostjo medetničnih konfliktov čustveno zelo prizadeti. Po misijah se izvajajo programi debriefinga⁷. Ti programi vključujejo tudi obvladovanje stresa po opravljeni nalogi. Gre za vodenje pogovorov, deljenje travmatičnih izkušenj oz. gre za neke vrste zaokroževanja izkušenih dogodkov. Posamezniki morajo sprejeti dejstva, da so posttravmatske stresne reakcije možne, prepoznati morajo njihove simptome ter v takšnem primeru poiskati strokovno pomoč.

Psihološka priprava posameznikov, enot in poveljstev je zelo pomemben del priprave ter usposabljanja, ne le za uspešno opravljanje nalog na mirovni misijah, temveč tudi za opravljanje nalog v vsakdanjem vojaškem življenju. Psihološka priprava je namreč le dopolnitev dobre vojaško strokovne usposobljenosti in telesne pripravljenosti posameznika v vojaški organizaciji. Pri pripravi je najbolj pomembno, da se začne ob vstopu posameznika v vojaško organizacijo, nosilec usposabljanja pa je posameznikov neposredno nadrejeni (Rupar 2004: 23).

5.15 Sporna uporaba psihologije v vojaškem sistemu

Vsem v razmislek bi izpostavila še eno področje oz. vprašanje, ki se nanaša na vojaško psihologijo, in sicer sporno uporabo le-te oz. vprašanje o tem, koliko je vojaška uporaba znanosti dopustna, kaj se ljudem lahko in kaj se jim ne sme storiti.

Psihologi bi se pri svojem delu morali držati etičnih principov psihološke stroke, ki naj bi bili univerzalni, veljali naj bi povsod in v dobri meri ščitili tako tiste, ki uporabljajo, kot tudi tiste, na katerih se uporabljajo psihološka znanja (Alibegić, Vidmar 2002: 20). Ali kot je zapisano v Predlogu zakona o psihološki dejavnosti: »Psiholog mora

---

⁷ Debriefing: snidenje (zbor) vojakov, ki posredujejo poročilo o misiji, ki so jo zaključili oz. nalogah, ki so jih prenehali opravljati (Collins Cobuild English Dictionary 1995: 420).

opravljati psihološko dejavnost v skladu z načeli psihološke stroke in psihološke doktrine, ki zajema uporabo strokovno preverjenih spoznanj, metod, instrumentov, tehnik, pripomočkov in postopkov, s katerimi psihologi izvajajo psihološko dejavnost oziroma s katerimi na najbolj gospodaren in za človeka najmanj obremenjujoč način opravljajo delovne naloge. Psiholog mora opravljati psihološko dejavnost v skladu s kodeksom psihološke etike. Psiholog je dolžan spremljati nova strokovna spoznanja in se strokovno usposabljati« (Predlog zakona o psihološki dejavnosti, 24.05.2006). Gre torej za poudarjanje dostojanstva in zaščito človekovih pravic. Psiholog lahko svoje znanje uporablja le v dobro človeka in družbe, ravnati mora odgovorno, izpolnjevati mora načela zaupnosti ipd. Vendar pa je dejstvo, da psihologi v vojskah sveta presegajo tisto namišljeno mejo, imenovano psihološki etični kodeks, kajti služijo vojski in ne stroki ali posamezniku. V kolikšni meri pa je ta kodeks nespoštovan in v kolikšni meri so dejavnosti psihologov vprašljive, pa je težko ocenjevati, saj je večina tistega, kar psihologi počnejo, zavita v skrivnost, označena kot vojaška skrivnost (Alibegić, Vidmar 2002: 23).

Sam Keen (2006: 45) v svoji knjigi *Ogenj v trebuhu*. Kako biti moški, pravi, da zajema vpoklic v vojsko postopek sistematičnega uničevanja individualnosti. Namen obritih glav, uniform, žaljivega in brezdušnega urjenja, telesnih in čustvenih preizkusov na vadbišču je uničiti individualno voljo in poučiti rekruta, da poglavitna vrlina moškega ni misliti s svojo glavo, marveč ubogati nadrejene, slediti ukazom in utišati vest. O sporni uporabi psihologije spregovori tudi Grahame. Grahame (2001: 23) predstavi sporno uporabo psihologije na primeru vojnih ujetnikov, pripadnikov kulta in vojske. Za slednje navaja, da gre v vojski za t.i. »pranje možganov«, katerega namen je dosega nedvomne pokorščine avtoriteti in sledenje ukazom. Z daljšim preprečevanjem spanja se doseže, da ljudje sprejmejo vrednote in prepričanja, ki so jih prej zavračali. Prav tako meni, da gre tu za tehnike uporabe fizičnega in čustvenega trpljenja, saj vsebujejo vojaške rutine urnike intenzivne in stalne dejavnosti z malo spanja in stalnimi ukazi, da spodbujajo nekritično, avtomatično sprejemanje povelj in podrejanje ukazom. Po njegovem gre tudi za ustvarjanje in vsiljevanje nove socialne identitete. Številke služb, čini in uniforme odstranijo identiteto posameznika in spodbujajo prevzemanje vojaške identitete. Nepokorščina se kaznuje, kraj stanovanja se nadzoruje, podajajo se le najosnovnejše informacije, do sovražnika pa se spodbuja sovražnost.

Zagotovo lahko rečem, da je področje vojaške psihologije zelo široko področje in prav težko bi naštela vse, kar spada v okvir vojaške psihologije. Tega mnenja je tudi Polič (1993: 6), ki pravi, da se, poleg vsega omenjenega, to področje ukvarja tudi z uporabo vonjav (razvoj vonjalnih bomb), izboljšanjem psiholoških učinkov novih vrst orožja, izkoriščanjem rasnih, spolnih in drugih razlik med skupinami, izboljšanjem učinkovitosti streljanja bojnega oddelka z enostavnim psihološkim posegom (redistribucija psihološkega streliva), paravojaškimi zadevami, ukvarjanjem in manipulacijo s čustvi in mišljenjem ljudi v vojni, dehumanizacijo nasprotnika, ločevanjem čustev od ubijanja, zvečanjem odpornosti za zaslišanje, tudi z uporabo živali v vojne namene (psi, golobi). Cronin v svoji knjigi *Military Psychology* obravnava tudi informacijsko vojskovanje, klinično/svetovalno psihologijo, izvrševanje nalog v primeru večjih obremenitev vojakov, poleg naštetega pa pozornost nameni tudi psihološkemu raziskovanju na vojaškem področju in ustvarjanju kariere na področju vojaške psihologije.

Glede na to, da bi se dalo o vsem tem napisati še veliko stvari, pomembnih za razumevanje vojaške psihologije, menim, da sem kljub vsemu uspela izpostaviti in predstaviti pomembnejša področja v okviru obravnavane tematike in da bo lahko vsak, ki se bo odločil prebrati moje delo, začutil smeri raziskovanja na področju vojaške psihologije in si uspel hkrati ob tem ustvariti ustrezno sliko.

6. VOJAŠKA PSIHOLOGIJA IN NJENA VLOGA V SLOVENSKI VOJSKI

V tem poglavju diplomske naloge se bom osredotočila na Slovensko vojsko in podrobneje predstavila razvitost vojaške psihologije ter njeno vlogo v slovenskih oboroženih silah. Pozornost bom namenila predvsem organizacijski umestitvi psihologije ter vprašanju, kam spadajo psihologi in kaj ti počno oz. kaj so njihove delovne naloge. Glede literature bom poleg strokovnih virov uporabila tudi informacije, pridobljene z udeležbo na zimski psihošoli na temo vojaške psihologije, ki je potekala februarja 2006 v Elerjih nad Ankaranom. Tam sem imela priložnost neposredno prisluhniti nekaterim psihologom, zaposlenim v Slovenski vojski, ki so odgovarjali na naša vprašanja in predavali o stanju ter položaju Slovenske vojske, njihovem delu in nalogah, ki jih opravljajo, o problemih in izzivih, s katerimi se srečujejo ipd. Poleg psihologov Slovenske vojske so predavali še nekateri drugi posamezniki, ki so na tak ali drugačen način povezani s temo vojaške psihologije.

6.1 Slovenska vojska

Slovenija je majhna srednjeevropska država, ki ima okoli dva milijona prebivalcev. Glede na to tudi nima velike vojske. Ima približno 7300 pripadnikov stalne sestave (podatki za april 2006), kar bi teoretično lahko zadostovalo za enoto velikosti divizije. A psihologi Slovenske vojske (v nadaljevanju SV) radi poudarijo, »da so dobre stvari pakirane v majhnih zavitkih«.

Obrambni sistem Republike Slovenije vodi Ministrstvo za obrambo, sestavljata pa ga dva osnovna dela, in sicer vojaška ter civilna obramba. *Vojaško obrambo* izvajajo samostojno ali v zavezništvu na podlagi mednarodnih pogodb, obrambne sile, ki jih sestavlja Slovenska vojska. *Civilna obramba* obsega ukrepe državnih organov in organov lokalne samouprave za delovanje v vojni, gospodarsko in psihološko obrambo ter druge nevojaške oblike obrambe, ki jih izvajajo državljani, samoupravne lokalne skupnosti, državni organi, gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije (Zakon o obrambi, Ur. l. RS, št.103/2004, 7.05.2006). SV sestavljajo pripadniki *stalne sestave*, ki so poklicni pripadniki SV. To so vojaki, podčastniki, častniki in vojaški uslužbenci

(vojaške osebe)⁸ ter civilne osebe, ki delajo v vojski, vendar ne opravljajo vojaške službe. *Rezervna sestava* so državljani, ki sklenejo pogodbo o službi v rezervni sestavi in vojaški obvezniki, ki so dolžni služiti v rezervni sestavi (Poklicna struktura Slovenske vojske, 3.05.2006). Psiholog v SV je definiran kot vojaška oseba oz. vojaški uslužbenec. Je strokovnjak na svojem področju, ne poveljuje in za svoje delo ne potrebuje specialnih vojaških znanj, obvladati pa mora osnove delovanja vojaških enot in poveljstev ter posameznikov v njih. Pomembna je zlasti njegova izgradnja v stroki z dodatnimi vojaškimi vsebinami, ki omogočajo vključevanje v enoto, uporabo osebne oborožitve in izpolnjevanje psihofizičnih zahtev.

Skica 6.1 v nadaljevanju prikazuje strukturo SV. Vrh, strateški nivo SV predstavlja Generalštab (GŠ), ki ga vodi načelnik generalštaba. Ta najvišji vojaškostrokovni organ za poveljevanje SV opravlja vojaško strokovne naloge, ki se nanašajo na razvoj, načrtovanje, organizacijo, usposabljanje in delovanje SV. V sestavi GŠSV delujejo Verifikacijski center (izvaja določene mednarodne pogodbe s področja nadzora oborožitve), Oddelek za pridobivanje kadrov, vojaški vikariat, garda SV in orkester SV (Pišlar 2006: 5).

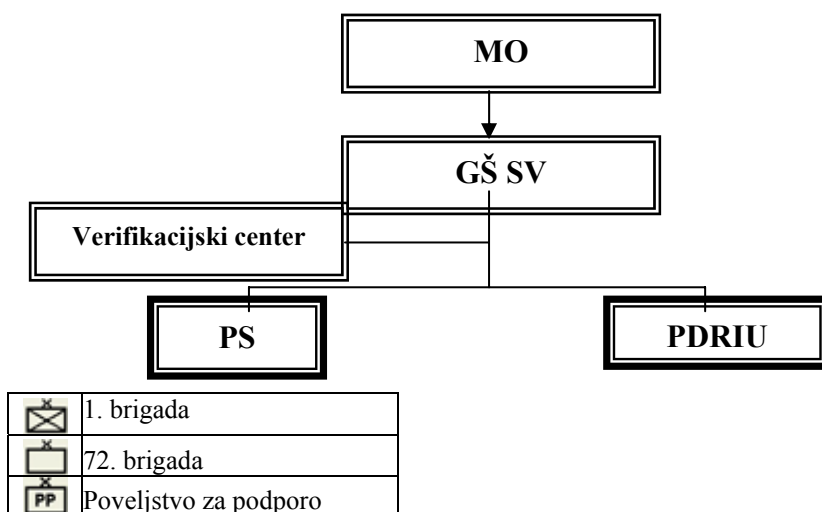
Na operativnem nivoju imamo dve glavni poveljstvi; Poveljstvo sil (PS) in Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje (PDRIU), ki sta neposredno podrejeni GŠ. PS vodi in poveljuje bojnemu delu SV na operativnem nivoju, PDRIU pa je nosilec vojaškostrokovnega izobraževanja in usposabljanja ter znanstvenoraziskovalnega dela in tehnološkega razvoja vojske (Shema Slovenske vojske in Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, 3.05.2006).

---

⁸ Kategorija vojaških oseb – vojaški uslužbenci so bili uvedeni s sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o obrambi (Zobr-C), Ur. List RS, št. 47/2002, dejansko pa so jih pričeli uvajati na formacijske dolžnosti oz. formacijska mesta v poveljstva, enote in zavode SV z novimi formacijami pomladi leta 2004. Vojaški uslužbenci so aktivne vojaške osebe. Temeljna razlika med slednjimi in ostalimi kategorijami vojaških oseb je v tem, da vojaški uslužbenci nimajo pravice poveljevanja, ampak so podpora linijskim vodjem, katerim dajejo strokovne rešitve s področja svojih funkcij (Sušnik 2006: 6). S formacijami se določi vrsto del, potrebna splošna in posebna znanja, razrede, delovne izkušnje in druge pogoje ter osnovno usposabljanje za delo v vojski za formacijske dolžnosti, ki se popolnjujejo z vojaškimi uslužbenci. Vojaški uslužbenci lahko izjemoma opravljajo tudi delo na določenih delovnih mestih v Ministrstvu za obrambo, na katerih se v skladu z zakonom opravlja vojaška služba. Vojaški uslužbenci so nižji in višji in jih rangiramo v razrede (Vodnik za vojaškega uslužbenca SV 2003 v Sušnik 2006: 9).

Skica 6.1: Struktura SV

Vir: http://www.slovenskavojska.si/poklicna/struktura/shema_gssv.htm, 4.05.2006.

6.2 Zgodovinski pregled razvoja psihologije v Slovenski vojski

Leta 1991 sta bila ustanovljena prva učna centra, in sicer na Igu pri Ljubljani ter v Pekrah pri Mariboru. S tem je slovenski narod prvič v zgodovini dobil svoje mirnodobne vojake. 15. maja so v učna centra Teritorialne obrambe (TO) prišli prvi vojaški obvezniki, ki so domovini prisegli 2. junija 1991 (Mikulič 2006: 11), to pa je hkrati pomenilo začetek razvoja vojaške psihologije v SV. V začetku devetdesetih let se je v okviru SV začelo večje povpraševanje po psihološki stroki. Prvi psihologi, ki so bili zaposleni v SV, so bili že prej v sodelovanju z nekdanjo Jugoslovansko ljudsko armado (JLA), kmalu pa so se začeli zaposlovati tudi novi strokovnjaki (Jazbinšek 2001: 21). Slovenska TO je že v času pred junijsko vojno vključila psihologijo v izobraževanje častnikov TO, z letom 1993 pa je postala vojaška psihologija redni predmet v Šoli za častnike (Polič 1993: 7). Že leta 1992 pa je prišlo tudi do sestave t. i. Navodil za dejavnost psihologov v Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije (Jazbinšek 2002: 24). Po desetdnevni vojni v juniju in juliju 1991 je bil vzpostavljen prvi Center za selekcijo, namenjen selekciji poveljujočih in inštruktorjev za učne centre. Center je deloval leto dni, pregledanih pa je bilo okoli 2000 kandidatov. Kasneje je bilo ustanovljenih še več učnih centrov, vsak pa je imel tudi svojega psihologa. Delo psihologa je bilo takrat usmerjeno predvsem na vojake nabornike, hkrati pa so s koristnimi nasveti svetovali poveljniku pri vprašanjih iz področja psihologije. Ker se je

vse bolj kazala potreba po izobraževanju vodilne strukture, častnikov in podčastnikov, so psihologi pričeli z izvajanjem delavnic in predavanj. Teme, ki so jih obravnavali, so bile preprečitev samomora, zloraba drog, kako odpraviti nezaželeno vedenje v enoti, teme povezane z vodenjem in poveljevanjem ipd.

V okviru vojaških šol so psihologi predavali o osnovah psihologije in s tem prispevali k izobraževanju poveljujočih. Znotraj PDRIU oz. takratnega Centra vojaških šol je bil ustanovljen Oddelek za delo z ljudmi, katerega namen je bil kontinuirano izobraževanje vodstvene strukture o psihologiji vodenja, psihologiji dela in organizacije. Leto 1997 je pomembno z vidika, da so v tem letu vojaki prvič odšli na sodelovanje v mirovne operacije⁹. Pri tem so pomembno vlogo prevzeli tudi psihologi, ki so sodelovali pri pripravi enot napotenih v tujino, osredotočili pa so se na psihološke priprave, upravljanje s stresom ter socialne spretnosti. Leta 2003 je prišlo v naši državi do velike reorganizacije, dobili smo popolnoma poklicno vojsko. To pa je hkrati pomenilo, da se je težišče psihologije v SV preusmerilo zlasti na zaposlene – poklicno stalno sestavo.

6.3 Organizacijska umestitev psihologije in delovne naloge psihologa v Slovenski vojski

Psihologi v SV delujejo na različnih organizacijskih in strokovnih področjih. Delujejo na nivoju Generalštaba, Poveljstva sil in Poveljstva za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje. Gre za strokovno vodeno štabnolinijsko dejavnost, ki je namenjena oblikovanju in vzdrževanju ustrezne psihološke pripravljenosti pripadnikov SV za uspešno opravljanje nalog. Naloge psihološke dejavnosti obsegajo mirnodobne naloge in tudi naloge v izrednem stanju ter vojni. Na področju obrambe je manjši del psihologov zaposlen tudi v Zdravstvenem centru Ministrstva za obrambo in na samem ministrstvu.

Psiholog 20. motoriziranega bataljona v Celju (20. MOTB), Gregor Jazbec, sicer pravi, da gre za delovanje v togi in razmeroma strogi organizaciji, a da ne smemo pozabiti, da je vojska ne le toga organizacija, ampak so v vojski ljudje, ki se znajo čemu tudi nasmejati in se iz podobnih situacij tudi kaj naučiti (Stamejčič 2006: 8).

---

⁹ Kontingent SV so sestavljali zdravstvena enota in štirje častniki za povezave. Sodelovali so v humanitarni operaciji Sun Rise ter opravljali naloge v sestavi mednarodnih sil v Albaniji (Mednarodne misije, 4.05.2006).

Za opravljanje poklica v SV mora psiholog v začetku zaposlitve sprva pridobiti naziv častnika, kar pridobi z opravljeno častniško šolo, ki je oblika internega izobraževanja po 7. stopnji izobrazbe. Program, v katerega se vključi posameznik, je deljen na vojaško-strokovne in poklicno specifične predmete, zajema pa tako teoretično in tudi praktično usposabljanje. Posameznik pridobiva osnovno znanje za opravljanje vojaškega poklica, kot so topografija, taktika, gibanje vodov, mednarodno vojaško pravo, postrojitelvena pravila, med drugimi pa tudi znanje obče psihologije. Poleg uspešno opravljenih izpitov je obvezen tudi opravljen fizični preizkus. V skladu s časovnimi kriteriji in še dodatnim izobraževanjem pa je možno tudi napredovanje v višje čine.

a) Na **Generalštabu SV** psihologi delujejo na različnih področjih dela. Po navedbi psihologov ti opravljajo naloge v Oddelku za pridobivanje kadra, v Odseku za pripravo kadra za odhod iz sistema, v Kadrovski službi in kot svetovalec/ka NGŠ SV.

V **Oddelku za pridobivanje kadra** (glej Skica 6.2) se v glavnem ukvarjajo s selekcijo kandidatov za sprejem v vojsko in selekcijo kadra. Pri selekciji kandidatov za sprejem v vojsko se postopek prične z zbiranjem in pregledom vloge, nato sledi preverjanje pogojev, varnostno preverjanje, preverjanje gibalnih sposobnosti, preventivni zdravstveni pregled, postopek pa se konča z izbiro kandidatov in izdajo sklepa o odločitvi ter sklenitvijo pogodbe o zaposlitvi. Podoben postopek poteka tudi pri selekciji kadra, kjer se po pregledu izpolnjevanja pogojev, psihodiagnostičnem pregledu¹⁰, preverjanju gibalnih sposobnosti in praktičnem preverjanju na terenu, kjer se ocenjujejo sposobnosti za opravljanje konkretnih nalog, objavi seznam izbranih kandidatov.

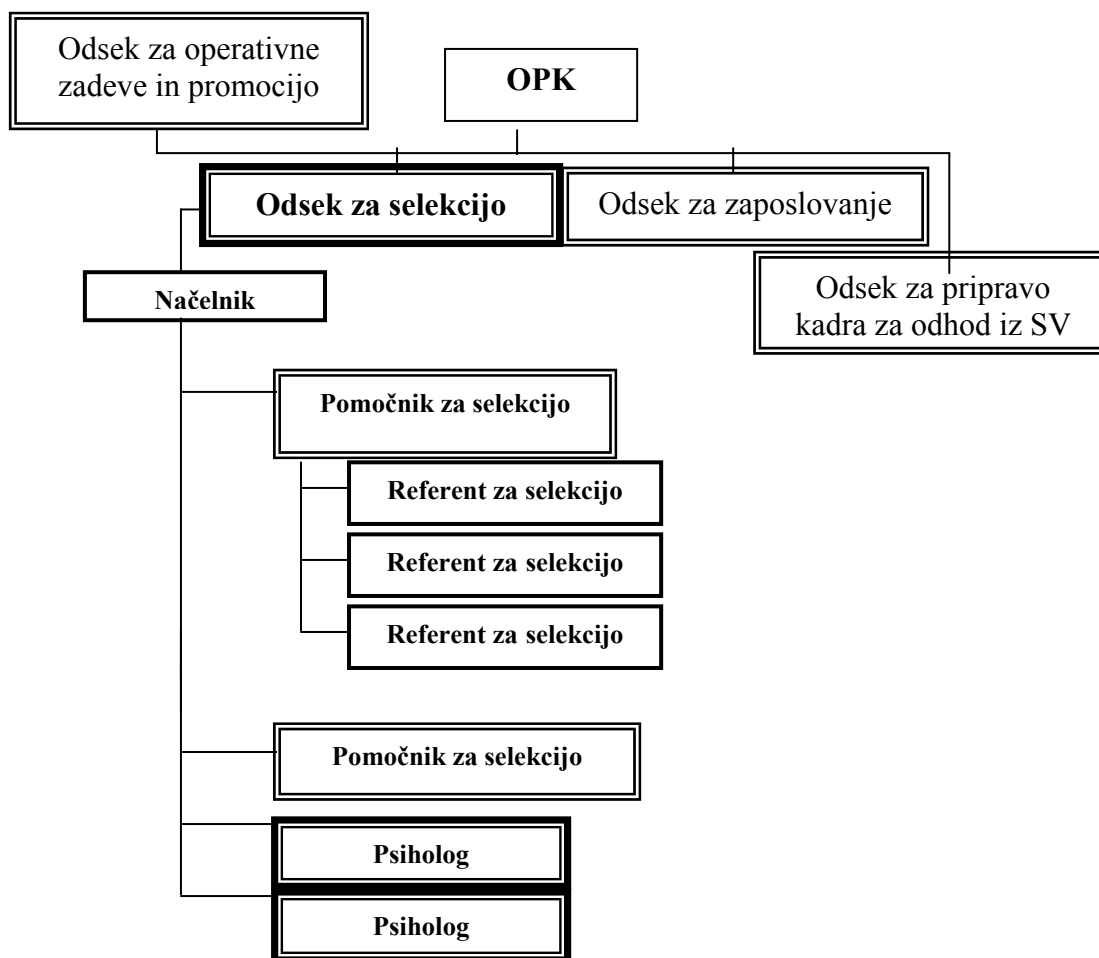
Delo psihologa je bilo nekoliko drugačno v času naborništva. Služenje vojaškega roka je predstavljal velik stresor, ob katerem je pri vojaki lahko prišlo do raznih psihičnih motenj. Posamezniki so se soočali s problemom ločitve od doma in številnimi stresorji, med katerimi sta bila najpogostejša prilagajanje na sovojake in drugačno okolje. Zaradi

---

¹⁰ Psihodiagnostični pregled vključuje preverjanje sposobnosti in osebnostnih značilnosti. Pri sposobnostih se proučujejo splošne intelektualne zmožnosti, sposobnost koncentracije pri enostavnem umskem delu, prav tako kandidati opravijo preizkus verbalnih sposobnosti. Pri osebnostnih značilnostih pa gre za aplikacijo osebnostnih vprašalnikov in oceno psihosomatskega stanja ter individualne psihološke preglede posameznika, kjer se proučuje osebnostna in motivacijska slika kandidata (Psihošola 2006).

nevarnosti propulzivnih reakcij in avtoagresivnih dejanj je bilo zato pomembno izostriti psihološko presejalno testiranje, da so se že pred začetkom služenja vojaškega roka prepoznali posamezniki, za katere je bilo verjetno, da se bodo pri njih pojavile psihične motnje (Židanik 2003: 129-136). Delo se je tako pričelo s sprejemom vojaških obveznikov, ki so bili predhodno selekcionirani v zdravstvenih ustanovah ob naboru z baterijo testov, imenovano »nabornik«, bila pa je sestavljena iz treh delov, in sicer preizkusa sposobnosti (prostorski faktorji, logično sklepanje, razumevanje besed, hitrost percepcije, asociativno pomnjenje in evalvacijo kratkotrajnega spomina), vprašalnika za pridobitev anamnestičnih podatkov ter osebnostnega vprašalnika. Slaba stran slednjega je bila, da ni prepoznaval osebnostnih motenj neposredno, posledica tega pa je bila, da je veliko osebnostno motenih nabornikov zdrsnilo skozi sito neprepoznano (Židanik 2003: 129-136). V nadaljevanju je vojaški psiholog naknadno izvedel selekcijo v obliki skupinsko apliciranih vprašalnikov, s tem pa so se pridobili osnovni podatki za morebitno nadaljnjo obravnavo vojaškega obveznika. Temu je sledila selekcija obveznikov za usmeritev na posebne vojaške dolžnosti, za katere so bili posamezniki izbrani ali pa so se vanje vključili na lastno željo (npr. izvidniki, gorska šola, ostrostrelci itd.). Tiste vojake, ki so ob naboru pokazali določene sposobnosti oz. nadpovprečni inteligenčni količnik (IQ), so usmerili v posebne naloge, da bi tako zmanjšali njihovo dolgočasenje ob služenju vojaškega roka. Selekcija je potekala na podlagi skupinskega in nato še individualnega psihološkega pregleda. Pri skupinskem pregledu je šlo zlasti za ugotavljanje osebnostnih lastnosti kandidatov (zlasti čustvene stabilnosti) in njihove motiviranosti. Individualni pregled pa je potekal v obliki usmerjenega intervjuja in se je izvajal v skladu z namembnostjo oz. specialnostjo naloge. Zanimive za psihologa so bile zlasti predstave oz. pričakovanja kandidata v zvezi z nalogami ter razlogi za njegovo odločitev (Strniša in dr. 2002: 26, 27). Vendar pogosto ni bilo lahko ugotoviti, katere so tiste bistvene lastnosti in sposobnosti kandidata, s katerimi bi lahko napovedali, da bo posameznik svoje delo opravljal korektno. Vedeti moramo, da se pri delu pokažejo nekatere bistvene značilnosti posameznika šele pri nastopu izrednih razmer (Masten 1999: 99). Delo psihologa je bilo tudi svetovanje vojaškim obveznikom pri reševanju težav in krizne intervence. V času od vpoklica vojaka je lahko prišlo do sprememb, motenj ali raznih težav in problemov. Poglavitna težava v začetku služenja vojaškega roka je bila prilagoditvena kriza, ki se je pogosto pojavila v prvih treh tednih do prisege. Naloga psihologa je bila s svetovalno-terapevtskim delom preprečiti nastanek ali zmanjšati že nastalo prilagoditveno krizo (Strniša in dr. 2002: 26).

Skica 6.2: Organizacijska struktura Oddelka za pridobivanje kadra

Vir: Prispevek psihologov SV, februar 2006.

Odsek za pripravo kadra za odhod iz sistema je bil ustanovljen v septembru 2004. Kot že omenjeno, spada v širšem smislu pod GŠ SV, v ožjem smislu pa pod Oddelek za pridobivanje kadra (glej Skica 6.3). Tu se ukvarjajo s posamezniki, ki odhajajo v pokoj oz. tistimi, ki iz takšnih ali drugačnih razlogov zapuščajo vojaški sistem. Delo psihologa v tem odseku je, da sodeluje pri pripravi programov priprav za odhod v civilno okolje. To pomeni, da se ukvarja s psihološkimi vidiki odhoda oz. prehoda, z značilnostmi posameznih ciljnih skupin, pripravami na upokojitve, svetovanjem načelniku odseka pri vprašanjih s področja psihologije, spoznavanjem ureditve v SV ipd. Njihovo delo na področju izobraževanja vključuje pripravo izobraževalnih in informativnih vsebin s področja psihologije, pripravo gradiva za sodelavce in skrb za lastno izobraževanje s področja psihologije. Psihologi pripravljajo tudi vprašalnike za odhajajoče pripadnike v zvezi s programi priprav za odhod, pripravljajo programe za spremembe programov

glede na potrebe ciljne populacije in potrebe SV. Sodelujejo pri izvedbi izhodnih intervjujev ter pri oblikovanju baze podatkov o odhajajočih pripadnikih. Prav tako gre za sodelovanje z Odsekom za selekcijo (pri psihodiagnostičnem delu selekcije) in vojaško zdravstveno službo pri psiholoških pregledih, izmenjavi informacij o zaposlenih ipd. Odsek sodeluje tudi z upravnim delom MO RS in s kadrovskimi delavci v enotah SV. Izven MO RS gre za sodelovanje z zdravstvenimi in psihohigienskimi ustanovami (zdravstvenimi domovi, Inštitutom za klinično psihologijo, Inštitutom RS za rehabilitacijo ipd.), s strokovnimi društvi in znanstvenimi ustanovami (Oddekom za psihologijo, Fakulteto za socialno delo, Društvom psihologov Slovenije itd.) ter z drugimi ministrstvi in organi v sestavi. Delo psihologa v tem odseku vključuje tudi svetovalno delo in krizna posredovanja v primeru stisk vojakov SV, nudi individualno psihološko svetovanje odhajajočim, sodeluje pri razgovorih s pripadniki, ki nameravajo oditi na lastno željo, se športno udeležujejo ipd. Strniša in dr. (2002: 26) dodaja, da gre tudi za svetovanje častnikom, vendar se svetovalna dejavnost psihologa častnikom navadno izvaja le na njihovo željo ali ob izrednih dogodkih in v obliki predavanj ali delavnic.

Skica 6.3: Organizacijska umestitev Odseka za pripravo kadra za odhod iz sistema

Vir: Prispevek psihologov SV, februar 2006

V **Kadrovski službi** se ukvarjajo s področji, kot sta psihologija dela in organizacije, analiza delovnih mest ipd.

b) **Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje** organizira in izvaja vojaško izobraževanje in z njim povezano usposabljanje v SV. Od preoblikovanja in združitve nekdanjega Centra vojaških šol ter Delovne skupine za doktrino in razvoj pa skrbi tudi za razvoj programov vojaškega izobraževanja in usposabljanja ter za znanstvenoraziskovalno delo na področju vojaške znanosti in doktrin (Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje, 3.05.2006). Torej, razvija in preizkuša vojaške doktrine in pravila, določa standarde bojne usposobljenosti in sodeluje pri evalvaciji enot in poveljstev SV. V njegovi sestavi so Center za doktrino in razvoj, Center za usposabljanje, Center za bojno usposabljanje, Šola za podčastnike, Šola za častnike, Letalska šola, Gorska šola, šola za tuje jezike in Poveljniško-štabna šola, Knjižnično-informacijski center, športna enota in Vojaški muzej SV (Pišlar 2006: 5). Osnovna psihološka dejavnost je torej vojaško strokovno izobraževanje in usposabljanje ter tudi vodenje delavnic v smislu kontinuiranega izobraževanja poveljujočega kadra. V kolikor pa se pokaže potreba, se psihologi ukvarjajo tudi s svetovanjem (tudi poveljujočemu) in psihološko podporo. Gre tudi za izvajanje selekcijskih programov. Splošni cilj teh programov je z ustreznimi postopki selekcije zagotoviti kader, ki ima sposobnosti in spretnosti, da v času šolanja pridobi s programom šolanja predpisana vojaško strokovna znanja, spretnosti, navade in vrednote in s tem zagotovi primerne kandidate za delo na posameznih dolžnostih (Program selekcije za sprejem kandidat in kandidatov v Šolo za častnike, 3.05.2006). Selekcijski postopki kandidatov so torej osnovani na zbiranju podatkov o posameznikih, saj je smiselno pridobiti podatke, ki pomagajo napovedati, kako se bo vedel ali izkazal posameznik, ki bo sprejet v določen program šolanja.

c) Kot že omenjeno, je **Poveljstvo sil** združeno poveljstvo za delovanje na operativni in taktični ravni. Odgovorno je za pripravljenost, dopolnjenost in usposobljenost podrejenih poveljstev in enot. Vodi delovanje enot SV v tujini, načrtuje in vodi operacije v slovenskem zračnem prostoru v miru ter skrbi za njihovo usklajevanje z

zavezništvom (Pišlar 2006: 5). Podrejeni sta mu dve brigadi¹¹, samostojni bataljoni in Poveljstvo za podporo SV¹².

Psihologi na nivoju operativnih poveljstev so odgovorni za koordinacijo dela psihologov na nivoju posameznih enot v okviru posameznega operativnega poveljstva (Jazbinšek 2002: 24). Delo psihologov je povezano z zagotavljanjem bojne pripravljenosti, zagotavljanjem vojaškega usposabljanja in nacionalne obrambe, s pripravami na odhod in vrnitev iz mirovniških misij ter nudenjem pomoči ob različnih nesrečah. Poskušajo nadzorovati vse psihološke aktivnosti pod poveljstvom PS, poleg tega pa izvajajo svetovanje, psihološko podporo in priprave vsem enotam, ki nimajo psihologa, v nekaterih primerih pa sodelujejo tudi pri selekciji in klasifikaciji kadra.

Omenila sem že, da imamo dve brigadi, in sicer 1. in 72. brigado. Delo psihologa na nivoju brigade je odvisno predvsem od tega, katere enote brigada vsebuje. Kljub vsemu delo še vedno poteka v smislu svetovanja (tudi poveljniku), usposabljanja in priprav na mirovne operacije z vodenjem različnih tečajev in delavnic (znano je, da je večina pripadnikov napotenih na mirovne operacije ravno od tu), nudenja psihološke podpore tako posameznikom kot enotam in izvajanja selekcije ter klasifikacije za določene naloge. Psihologi, kot navaja Jazbinšek (2002: 24), torej v posameznih enotah opravljajo »klasično« psihološko delo, ki je klinično psihološko obarvano. Njihovo delo obsega program psihološkega dela z vojaki, delo s častniki in podčastniki, sodelovanje z vodstvom enote in tudi sodelovanje z zunanjimi ustanovami.

Vojaška zdravstvena služba je podrejena Poveljstvu enot za podporo (PEP). Tu se psihologi ukvarjajo s selekcijo in klasifikacijo, različnimi pregledi pred zaposlitvijo, obdobjimi pregledi ter pregledi pred odhodom in po vrnitvi (po potrebi) iz misije.

---

¹¹ Poveljstvu 1. brigade so podrejene premestljive enote za bojevanje, ki se usposabljujejo za operacije zunaj Slovenije.

¹² 72. brigada združuje zmogljivosti za bojno podporo in zagotavljanje bojnega delovanja, del enot, in sicer 18. bataljon RKBO, pa je vključen v sestavo odzivnih sil Nata (Grizold 2005: 118).

¹² Poveljstvo za podporo je na ravni polka. Namenjeno je načrtovanju, organiziranju ter usklajevanju logistične zagotovitve delovanja vojske, usklajevanju dejavnosti in nalog materialno-zdravstvene oskrbe, premikov, podpore države gostiteljice in vzdrževanju vojaške infrastrukture (Pišlar 2006: 5). Poveljstvu za podporo je podrejenih šest vojaških teritorialnih poveljstev, logistični bataljon, letalska baza, vojaška zdravstvena služba in enote vojašnice (Grizold 2005: 118).

Znotraj vojaške zdravstvene službe je možno tudi psihološko klinično svetovanje, prav tako pa so možne tudi terapije.

Po podatkih svetovalke načelnika GŠSV, dr. Vide Tolar Petrovič, dne 25.05.2006, naj bi zaenkrat delovalo v SV 19 psihologov. Njihova razvrstitev pa je naslednja:

- GŠSV – 1 psiholog
- OPK – 3 psihologi

- PS – 3 psihologi
- PEP – 1 psiholog
- VZS – 4 psihologi
- 72. BRSV – 3 psihologi

- PDRIU – 3 psihologi
- CU Vipava – 1 psiholog

Kako pa je z zakoni in predpisi, ki urejajo delo psihologov v SV?

Prvič je predlog zakona o dejavnosti psihologov leta 1996 obravnaval Državni zbor. Dejavnosti, povezane s sprejemom zakona o psihološki dejavnosti, še vedno potekajo. Zaradi tega je položaj psihologov določen z zakonodajo tistih resorjev in pravilniki tistih ustanov, v katerih so psihologi dejansko zaposleni (Zupan, Bucik 2000: 28).

Osnovno delo psihologov v SV predstavljajo različni zakoni in predpisi, nekateri bolj splošni, drugi pa bolj specifični za vojsko oz. psihološko stroko. Pokrivajo vojaško in obrambno področje, področje varovanja osebnih in tajnih podatkov ter zakonodajo, ki se ukvarja z varstvom pri delu ter varovanjem zdravja. Osnovna dokumenta, ki govorita o psihološki dejavnosti in na katerih sloni delo psihologov v SV pa sta *Kodeks psihološke etike* ter dokument *Direktiva o zagotavljanju psihološke dejavnosti v SV*.

Zagotavljanje psihološke podpore v enotah SV je torej sistemsko urejeno z Direktivo o zagotavljanju psihološke dejavnosti v Slovenski vojski (MO RS, šifra 130-00-1/2003-2, z dne 27.03.2003). V praksi to pomeni, da psihologi, zaposleni v SV, opravljajo

psihološko dejavnost na ravni posameznikov, enot, poveljstev in zavodov. Težišče dela so pripadniki SV in pogodbene rezerve ter kandidati za zaposlitev. V okviru celostne skrbi za pripadnike SV pa lahko psihologi na željo ali s soglasjem zaposlenega obravnavajo tudi družinske člane pripadnikov SV (Kovač 2004: 14).

7. ZAKLJUČEK

Prebiranje in analiziranje strokovne literature mi je omogočilo vpogled v razvejanost vojaške psihologije ter njeno povezanost s sodobnimi trendi na vseh področjih. Problematika vloge psihologije in psihologa v vojski je zelo obsežna, dotika pa se skoraj vseh področij uporabne psihologije.

Psihologija je prisotna na vseh področjih človeškega življenja in je kot znanost ključnega pomena za razumevanje sveta. Če želimo razumeti in spoznati stvarnost, moramo predvsem razumeti sebe, svojo duševnost, svoje obnašanje oz. spoznati moramo samega sebe. Ravno psihologija je tista, ki zajema temeljna, poglobljena in razširjena znanstvena spoznanja o človekovi duševnosti, osebnosti, obnašanju in tudi družbenem delovanju. Tako lahko posameznik pridobljena psihološka spoznanja koristno uporabi v svojem vsakdanjem življenju in njegovih odnosih z drugimi ljudmi, prav tako pa mu lahko le-ta omogočajo boljše razumevanje sebe, drugih, družbe in tudi sveta. Psihološka spoznanja pripomorejo k razumevanju medosebnih in skupinskih razlik, medosebnih odnosov in sodelovanja, k razreševanju konfliktov ipd. Posameznik si lahko oblikuje tudi povsem odprt in kritičen odnos o položaju in vlogi sebe, drugih posameznikov, skupin, institucij in družbe nasploh. Moja prva hipoteza se je glasila, da *»skoraj ni področja, kjer ne bi bilo moč govoriti o prisotnosti psihologije. Le-ta je ključnega pomena za razumevanje človeka, medčloveških odnosov pa tudi za razumevanje sveta«*. Hipotezo v celoti potrjujem.

Ljudje načelno soglašajo s tem, da je oz. da bi bila psihološka služba za vojsko lahko koristna. Njeno vlogo vidijo v pomoči pri nastanku težav s posamezniki, kar je bilo aktualno zlasti v času služenja vojaškega roka ali pa morda pri izboru kandidatov za določena delovna mesta. Odnos ljudi do psihološke službe pa je včasih tudi negativen, posebej takrat, kadar so imeli posamezniki negativne izkušnje, povezane s psihološko

službo, dostikrat pa tudi kar zaradi nejasnosti tega, kaj psihologija sploh je in kakšno vlogo lahko ima (Masten 1999: 98). Kljub vsem nejasnostim lahko povzamem, da je glavna naloga vojaške psihologije in s tem psihologov delo z vojaki v enotah. Ko se nekdo odloči za določeno obdobje postati vojak, ga je potrebno ustrezno umestiti v vojaški sistem. Tu odigra pomembno vlogo ravno vojaški psiholog, katerega naloga je, da vojaka ustrezno umesti in ga pripravi na vojno, na spopad. S svojim delom pomaga selekcionirati in klasificirati vojake na ustrezne delovne naloge, skozi urjenje pomaga zmanjševati napore in stresne situacije, sodeluje pri izdelavi nove opreme in orožja. Skratka, on je tisti, ki vojaka uči, uri in mu na bojišču pomaga preživeti. Pomembna je tudi psihološka priprava vojaka. Cilj organiziranega vodenja psihološke priprave vojaka je pri vsaki enoti doseči večjo odpornost na stresne situacije, večjo toleranco glede frustracij, zmanjševanje ali ublažitev destruktivnega vpliva močnih emocionalnih pretresov na racionalnost reagiranja in obnašanja ter doseganje večje telesne vzdržljivosti, da bi se zmanjšala hitrost in intenziteta utrujenosti in izčrpanosti. Uspešna priprava vojaka se mora pokazati v individualnem občutku zaupanja v svoje lastne sposobnosti in moč, v samozaupanju vojaka, da doseže svoje cilje in občutku pripravljenosti, da sprejme cilj bojevanja (Drenovac 1992: 20, 21). Naloga vojaškega psihologa je tudi informirati poveljnike o učinkovitejših strategijah ravnanja v medosebnih odnosih. Informiranje poteka po potrebi v primeru konfliktov, pri kriznih intervencah ali organizirano v obliki rednih delavnic. Poveljnikom svetuje, kako prepoznajo znake različnih psihičnih motenj in težav za napotitev vojakov k psihologu ter kako ravnati v primeru skupinske nepokorščine (Strniša in dr. 2002: 26).

Sama sem postavila hipotezo, da je *»psihologija prisotna na različnih področjih, tudi na vojaškem področju. Za boljše razumevanje psihologije v vojaškem sistemu bi bila potrebna jasnejša opredelitev pojma vojaška psihologija, to pa bi hkrati prispevalo k boljšemu razumevanju vloge vojaškega psihologa oz. vojaške službe«*. Hipotezo v celoti potrjujem. Psihologija je v veliki meri prisotna v vojaški organizaciji. Znotraj nje obstaja mnogo področij, s katerimi se ukvarjajo psihologi, in veliko situacij, v katerih le-ti posredujejo. Psiholog vedno nastopi tam in takrat, ko je to potrebno oz. ko ga nekdo potrebuje. Tudi v primeru, ko gre za t. i. »nepsihološke zadeve«. Njegova vloga in naloge pa niso jasno definirane, opravlja naloge, ki so v določenem trenutku potrebne in koristne za posameznika, saj je posameznik v neki kompleksni družbeni organizaciji še vedno najpomembnejši element. Posamezniki in psihologi, ki se dejansko ukvarjajo s

psihologijo v vojski, so mnenja, da je bil psiholog v enotah v času obvezniške vojske res definiran kot pomoč vojakom nabornikom, danes pa je kljub vsemu področje njegovega dela mnogo širše. Izzivi, pred katere je postavljena psihologija v vojski, so postali bistveno širši, kot pa je sama opredelitev dela psihologa v vojski. Problemov v vojski je veliko, vendar niso nujno vezani na tisto, s čimer se ukvarja psihologija, ampak na širše zadeve (npr. stanje v družbi, sodelovanje v mirovniških operacijah, vključevanje v Nato, reorganizacija vojske). Vse bolj se tudi kaže, da je potrebno v vojski delati tudi in predvsem s stalno zaposlenimi – od vojakov do podčastnikov oz. častnikov. Tudi Arnejčič je mnenja, da je delo psihologov v vojski zelo široko in da se ti ukvarjajo tudi z zadevami, ko je predmet analize posameznik ali posebne razmere v vojaškem oz. obrambnem sistemu. Arnejčič (2005: 25) v enem izmed svojih člankov omenja ravnanje z vojaškimi ujetniki, vedenje in razmere v posebnih vojaških enotah, vojaške obveščevalne službe, osebno varnost in psihološke operacije, tudi vedenje vojakov v mirovniških oz. večnacionalnih operacijah.

Nujno je, tako kot pravi Jazbinšek (2001: 31-54), nadaljnjo in pospešeno delovanje na področju opredeljevanja delovnih nalog vojaškega psihologa in natančna opredelitev njegove vloge in položaja v vojaškem sistemu. Ker delajo psihologi v različnih področjih in niso specializirani za eno samo vejo vojaške psihologije, pa bi bilo potrebno in hkrati bistvenega pomena tudi, da se psiholog opredeli za konkretnejše naloge, ki jih bo opravljal. Psiholog bi se moral odločiti, kakšno in katero področje ga najbolj zanima, to področje pa do neke mere uskladiti tudi s potrebami enote, v kateri bi deloval. Pri tem bi bilo za psihologa, ki je zaposlen v vojaškem okolju pomembno, da oblikuje tudi svoj odnos do organizacije, pri čemer uporablja znanje organizacijske psihologije in izpopolnjuje poznavanje in razumevanje organizacije (Urekar 2003: 76).

Tretja hipoteza se je nanašala na Slovensko vojsko in se je glasila, da je *»psihološka služba v Slovenski vojski dobro razvita, vojaški psihologi pa ustrezno izobraženi in usposobljeni za delo s posamezniki v vojaškem sistemu«*. To hipotezo potrjujem le delno. Psiholog v SV mora sprva z diplomo zaključiti univerzitetni študij psihologije in si tako pridobiti strokovni naziv univerzitetni diplomirani psiholog. Po 7. stopnji izobrazbe sledi interno izobraževanje, kjer gre za pridobivanje osnovnih znanj za opravljanje vojaškega poklica. Poleg teoretično opravljenih izpitov je potreben tudi uspešno opravljen fizični preizkus. »Psihologi v Slovenski vojski se ukvarjajo s klinično

psihološko diagnostiko posameznikov ... Poleg tega sodelujejo v pripravah moštov za zahtevnejše naloge in izredne obremenitve. V okviru psihološke doktrine proučujejo razne vidike socialne interakcije in odnosov v vojaških kolektivih in predlagajo ustrezne spremembe. Upošteva določila Etičnega kodeksa, svetujejo klientom in nadrejenim pri delu z ljudmi ter izvajajo tudi ustrezne delavniške oblike dela z ljudmi. Izobražujejo se tudi za izvajanje psihoterapevtskih oblik dela s pripadniki vojaških kolektivov« (Predlog zakona o psihološki dejavnosti, 24.05.2006). Menim, da so za svoje delo vojaški psihologi ustrezno izobraženi in usposobljeni in tako potrjujem del hipoteze, ki se nanaša na ustrezno izobraženost in usposobljenost vojaških psihologov za delo s posamezniki v vojaškem sistemu. Drugi del hipoteze pa se nanaša na razvitost psihološke službe v SV. Moje mnenje je, da bi bila psihološka služba v SV lahko bolje razvita, glede na velikost vojske in samo število psihologov, zaposlenih v njej, pa bi bilo pričakovati, da bi bilo njihovo število lahko tudi nekoliko večje. Mnogi (Masten v Martinčević 2002: 11) so tudi mnenja, da bi morala biti uporaba psihologije bolj sistematična, kar pomeni večjo uporabo psihologije v namene selekcije, poučevanja, priprave. Tudi vpliv psihologije oz. psihologov bi moral biti po njihovem mnenju večji, slednji pa bi morali imeti manj težav s socializacijo v vojsko, saj se je za delo v vojski potrebno posebej izobraževati ter tudi sprejeti njihov način mišljenja. Hkrati se pojavljajo problemi glede strukture organizacije. Psiholog, ki je zaposlen v okviru posameznega operativnega poveljstva, je odgovoren za delo z vojaki v okviru celega posameznega operativnega poveljstva. Pogosto pa se zgodi, da so posamezne enote te strukture razporejene po celi državi, to pa za psihologa pomeni, da mora svoje delo opravljati na različnih koncih, tudi v povsem oddaljenih krajih. Vendar kljub vsemu, se strinjam z Arnejčičem (2005: 25), ki pravi, »da je za vojaške psihologe prihodnost svetla in zagotovljena tako dolgo, dokler bo človek kot psihološko bitje glavni element vojaške organizacije bodisi v nacionalni vojski bodisi pri izvajanju mirovne operacije na različnih koncih sveta«.

Ljudje velikokrat vlogo psihologije razumejo preozko, ob hkratnem pomanjkanju informacij pa celo ne vidijo njenega smisla. Da bi razumeli vlogo vojaške psihologije danes, je potrebno poznati področje z vidika narave sodobnih vojnih operacij in nalog. Potrebno se je zavedati, da prihaja v svetu do nenehnih sprememb in tehnološkega razvoja. Jasno je, da je razvoj vojaške psihologije tesno povezan z razvojem tehnologije in da nove vrste oborožitvenih sistemov predstavljajo za psihologe vedno nove in nove

naloge. Zelo pomembno je, da tako sledimo stopnji razvitosti proizvodnih zmogljivosti kot tudi samemu razvoju oboroženih sil. Vse spremembe v svetu, tako politične, ideološke, ekonomske in številne druge, imajo vpliv na vojsko, s tem pa tudi na samo vlogo vojaške psihologije (Gal, Mangelsdorff 1991: 25-31). Delež posameznika postaja znotraj vojaške organizacije zaradi delitve dela tudi vedno manj razpoznaven, vojaki pa so videti vedno bolj le del velikanskega industrijskega obrata. Tako lahko rečemo, da se vojaški psihologiji postavljajo vedno novi cilji in nove smernice, hkrati pa se ta sooča z vedno novimi izzivi. S tem tudi v celoti potrjujem svojo četrto postavljeno hipotezo, ki se je glasila, da *»korenite spremembe v svetu postavljajo vojaško psihologijo pred vedno nove naloge«*.

8. LITERATURA:

Knjige:

1. Areh, Igor (2003): *Osnove psihologije za policijsko delo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
2. Bučar, Bojko; Šabič, Zlatko; Brglez, Milan (2002): *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomskega dela*. II. Izdaja. Ljubljana: FDV.
3. *Collins Cobuild English Dictionary* (1995) The University of Birmingham: Harper Collins Publisher.
4. Cronin, Christopher (1998): *Military Psychology: An Introduction*. Needham Heights: Simon & Schuster Custom Publishing.
5. Damjanović, Dragoljub (1989): *Motivacija vojnika u obuci i vaspitanju*. Beograd: Vojnoizdavački in novinski centar.
6. Fromm, Erich (2002): *Človek za sebe. Psihološka raziskava etike*. Ljubljana: Amalietti & Amalietti.
7. Gal, Reuven; Mangelsdorff, A. David ur. (1991): *Handbook of Military Psychology*. Chichester: John Wiley & Sons.
8. Grizold, Anton (1999): *Obrambni sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Visoka policijsko-varnostna šola.
9. Grizold, Anton (2005): *Slovenija v spremenjenem varnostnem okolju*. Ljubljana: FDV.
10. Hill, Grahame (2001): *Psihologija: shematski pregled*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
11. Jazbinšek, Peter (2001): *Nekatere osebnostne lastnosti študentov psihologije in njihova pričakovanja do dela vojaškega psihologa*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
12. Jovičević, Milanko (1983): *Posameznik in kolektiv v izrednih razmerah*. Partizanska knjiga.
13. Jurančič, Darko (1972): *Srbohrvatsko- slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
14. Keen, Sam (2006): *Ogenj v trebuhu. Kako biti moški*. Nova Gorica: Založba Eno.
15. Kotnik-Dvojmoč, Igor (2002): *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: FDV.

16. Lubi, Darko (2004): *Temelji vodenja in poveljevanja*. Učno gradivo. Ljubljana: FDV.
17. Musek, Janek; Pečjak, Vid (1992): *Psihologija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
18. Musek, Janek; Pečjak, Vid (2001): *Psihologija*. Ljubljana: Educy.
19. Olson, Gail A.; Robbins, Michael J. (1992): *Scars and Stripes. Healing the Wounds of War*. Bradenton, Florida: Human Services Institute.
20. Pečjak, Vid (1995): *Politična psihologija*. Ljubljana: Samozaložba.
21. Polič, Marko (1993): *Vojaška psihologija*. Šola za častnike. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo.
22. Sušnik, Boštjan (2006): *Vojaški uslužbenci- nova kategorija vojaških oseb v Slovenski vojski*. Diplomsko delo visokošolskega programa. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
23. Urekar, Igor (2003): *Posebnosti svetovanja v vojaškem okolju*. Specialistična naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
24. *Vojaški slovar* (2002) Predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana.
25. *Vojna enciklopedija* (1974) Drugo izdanje. Št.7: Podvodno- Ratna mornarica. Beograd.
26. *Vojni leksikon* (1981) Beograd: Vojnoizdavački zavod.
27. Watson, Peter (1978): *War on the mind. The military uses and abuses of psychology*. London: Hutchinson.
28. Zver, Patricija (2001): *Psihološke priprave na vojno*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

Zborniki:

29. Arnautović, Dragoljub (1988): Nastanak i razvoj psihologije. V Milislav Đorđević et al., (ur.): *Vojna psihologija. Udžbenik za vojne akademije*, 11-17. Beograd: Savezni sekretariat za narodnu odbranu.
30. Arnautović, Dragoljub (1988): Predmet, razvoj i zadaci vojne psihologije. V Milislav Đorđević et al., (ur.): *Vojna psihologija. Udžbenik za vojne akademije*, 18-21. Beograd: Savezni sekretariat za narodnu odbranu.

31. Bratušek, Boris (2003): Vojaški vodja- poveljnik. V Franci Knaflič et al., (ur.): *Bilten Slovenske vojske*, 59- 79. Ministrstvo za obrambo: Generalštab Slovenske vojske.
32. Copeland, Norman (1965): Psihologija i vojnik. V Rade Bulat et al., (ur.): *Zbirka članaka iz vojne psihologije I*, 43-104. Beograd: Vojnoizvidački zavod.
33. Drenovac, Mirko (1992): Organizirana psihološka priprema boraca. V Vladimir Kolesarić et al., (ur.): *Poglavja iz vojne psihologije*, 19-38. Zagreb: Ministarstvo obrane republike Hrvatske.
34. Jukić, Vlado; Muačević, Vasko (1992): Reakcija na stres u borbi. V Eduard Klain et al., (ur.): *Ratna psihologija i psihiatrija*, 17-27. Zagreb: Glavni sanitetski stožer Republike Hrvatske.
35. Kljaić, Slavko (1992): Psihološke pretpostavke stvaranja i izgradnje borbenih postrojbi. V Vladimir Kolesarić et al., (ur.): *Poglavja iz vojne psihologije*, 39-46. Zagreb: Ministarstvo obrane republike Hrvatske.
36. Kolesarić, Vladimir (1992): Utjecaj stresa, straha i panike na borbenu učinkovitost vojnika. V Vladimir Kolesarić et al., (ur.): *Poglavja iz vojne psihologije*, 47-60. Zagreb: Ministarstvo obrane republike Hrvatske.
37. Kreuger, Gerald P. (1991): Sustained Military Performance in Continuous Operations: Combatant Fatigue, Rest and Sleep Needs. V Gal, Reuven et al., (ur.): *Handbook of Military Psychology*, 255- 277. Chichester: John Wiley & Sons.
38. Kreuger, Gerald P. (1998): Psychological research in the Military Setting. V Cronin Christopher (ur.): *Military Psychology: An Introduction*, 15-30. Needham Heights: Simon & Schuster Custom Publishing.
39. Kronja, Tomislav (1973): Opšta pitanja vojne psihologije. V Gvozden Vuković (ur.): *Osnovi vojne psihologije*, 15-30. Beograd: Vojnoizvidački zavod.
40. Masten, Robert (1999): Vojaška psihologija- potreba ali nadloga? V Franci Knaflič et al., (ur.): *Bilten Slovenske vojske*, 97- 103. Ministrstvo za obrambo: Generalštab Slovenske vojske.
41. Masten, Robert (2000): Izbor- temeljna naloga psihologije v vojski. V Franci Knaflič et al., (ur.): *Bilten Slovenske vojske*, 135- 147. Ministrstvo za obrambo: Generalštab Slovenske vojske.

42. Primožič, Evgen (2002): Timsko delo v Slovenski vojski. V Franci Knaflič et al., (ur.): *Bilten Slovenske vojske*, 81-104. Ministrstvo za obrambo: Generalštab Slovenske vojske.
43. Waters, Brian K. (1998): Personnel Selection and Classification in the Military. V Cronin Christopher (ur.): *Military Psychology: An Introduction*, 33-46. Needham Heights: Simon & Schuster Custom Publishing.

Članki v znanstvenih in strokovnih revijah:

44. Alibegič, Safet; Vidmar, Maša (2002): Etičnost uporabe psiholoških znanj v pripravi vojakov na vojno. *Panika*. Let.7, Št.2, 20- 23.
45. Arnejčič, Beno (2005): Nastanek in razvoj vojaške psihologije. *Slovenska vojska*, Leto XII/8, 23- 25.
46. Arnejčič, Beno (2005): Perspektive psihologije v institucijah nacionalne varnosti. *Slovenska vojska*, Leto XXI/7, 30- 32.
47. Arnejčič, Beno (2006): Vojna v človeku. *Slovenska vojska*, Leto XIV/5, 25-29.
48. Cerovac, Željko (2004): Kaj je socialna klima. *Glasilo 1. brigade*, Leto II/02, 13.
49. Dovoljenje za ubijanje. Vojna od blizu. *Delo. Sobotna priloga*, 19. april 2003, Št. 91, 22-23.
50. Driskell, James E.; Olmstead, Beckett (1989): Psychology and the Military: Research Applications and Trends. *American Psychologist* 44(1), 43–54.
51. Jazbinšek, Peter (2002): Psiholog- častnik. *Panika*. Let. 7, Št. 2, 24-25.
52. Kako vojak zdrži v vojni? *Večer*, 5. oktober 1991, Št.232, 1; 11. oktober 1991, Št.237, 6.
53. Kovač, Tomaž (2004): Psihološka podpora v 1. brigadi SV. *Glasilo 1. brigade*, Leto II/01, 14.
54. Martinčević Fesel, Maja (2002): Okrogla miza: Psihologija v vojski, policiji in sodstvu. *Panika*. Let.7, Št.2, 5-11.
55. Masten, Robert (2002): Vojaška psihologija. *Panika*. Let.7, Št.2, 16-19.
56. Mikulič, Andrej (2006): Pot k osamosvojitvi Slovenije. *Slovenska vojska*, Leto XIV/8, 10-12.
57. Pišlar, Marko (2006): Slovenska vojska vse bolj sodobna. *Slovenska vojska*, Leto XIV/8, 4-8.

58. Polič, Marko (2002): O vojni in vojski. *Panika*. Let.7, Št.2, 12-15.
59. Polič, Marko (2003): Resnica kot prva žrtev. *Obramba*. Letnik 35, 18-19.
60. Rupar, Romana (2004): Psihološke priprave morajo postati del vsakdanjega usposabljanja. *Slovenska vojska*, Leto XII/1, 21-23.
61. Stamejčič, Branko (2006): Psiholog v uniformi. Gregor Jazbec skrbi za dobro psihološko pripravo pripadnikov »celjskega« bataljona. *Novi tednik*, Leto 61, Št. 24, 8.
62. Strniša, Jana; Golob, Katja; Stožir, Barbara (2002): Psiholog v Slovenski vojski. *Panika*. Let. 7, Št. 2, 26-28.
63. Zupan, Tina; Bucik, Valentin (2000): Etični problemi pri praktičnem delu psihologa. *Psihološka obzorja. Slovenska znanstveno- strokovna psihološka revija*. Let. 9, Št. 4, 25-43.
64. Židanik, Miloš (2003): Psihične motnje pri nabornikih in vojaki na služenju vojaškega roka. *Psihološka obzorja. Slovenska znanstveno- strokovna psihološka revija*. Let.12, Št.2, 129-136.

Medmrežje:

65. *Mednarodne misije*, Dostopno na <http://www.slovenskavojska.si/poklicna/misije/index.htm> (4. maj 2006).
66. *Poklicna struktura Slovenske vojske*, Dostopna na <http://www.slovenskavojska.si/poklicna/struktura/index.htm> (3. maj 2006).
67. *Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje*, Dostopno na <http://www.slovenskavojska.si/poklicna/enote/pdriu/index.htm> (3. maj 2006).
68. *Predlog zakona o psihološki dejavnosti*, Dostopno na http://www2.arnes.si/~dpsih/priloge/Predlog_zakona_sept05.doc (24. maj 2006).
69. *Program selekcije za sprejem kandidat in kandidatov v Šolo za častnike*, Dostopno na http://www.slovenskavojska.si/pdf/poklicna/program_selekcijasc.pdf (3. maj 2006).
70. *Shema Slovenske vojske*, Dostopna na http://www.slovenskavojska.si/poklicna/struktura/shema_gssv.htm (4. maj 2006).
71. *Zakon o obrambi*, Ur. l. RS, št.103/2004, 23.september 2004, Dostopno na <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2004103&stevilka=4405> (7. maj 2006).

Gradivo- psihošola:

72. Prispevek psihologov SV. Psihošola, 8. februar 2006 - 12. februar 2006, Elerji nad Ankaranom.

9. SEZNAM SKIC

Skica 6.1 : Struktura SV	49
Skica 6.2 : Organizacijska struktura Oddelka za pridobivanje kadra	53
Skica 6.3 : Organizacijska umestitev Odseka za pripravo kadra za odhod iz sistema	54